

ВІСНИК ***КОНСТИТУЦІЙНОГО*** ***СУДУ УКРАЇНИ***

Загальнодержавне періодичне видання

Засноване
19 лютого 1997 року

Свідоцтво
про державну реєстрацію
Серія КВ № 2444

Виходить
шість разів на рік

Засновник:
Конституційний Суд України
Адреса: 01033, м. Київ-33,
вул. Жилианська, 14

4/2017

Редакційна рада

- Ю. Баулін** — доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України (голова Редакційної ради)
- П. Стецюк** — суддя Конституційного Суду України у відставці, кандидат юридичних наук, доктор права (заступник голови Редакційної ради)
- Ю. Барабаш** — проректор, завідувач кафедри конституційного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України
- М. Гранат** — суддя Конституційного Трибуналу Республіки Польща, доктор наук, професор
- І. Гриценко** — декан юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, професор
- М. Гультай** — суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук
- М. Козюбра** — суддя Конституційного Суду України у відставці, завідувач кафедри загальнотеоретичних наук Національного університету «Кієво-Могилянська академія», доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України
- В. Колісник** — суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України
- М. Костицький** — суддя Конституційного Суду України у відставці, професор кафедри філософії права і юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України
- М. Мельник** — суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор
- А. Селіванов** — постійний представник Верховної Ради України у Конституційному Суді України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України
- І. Сліденко** — суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник
- В. Тихий** — суддя Конституційного Суду України у відставці, віце-президент — керівник Київського регіонального центру НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України
- Б. Футей** — суддя Федерального суду претензій США, доктор права, професор
- С. Шевчук** — суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України
- В. Шишкін** — суддя Конституційного Суду України у відставці, кандидат юридичних наук, доцент

Згідно з наказом МОН України від 7 жовтня 2015 р. № 1021
«Вісник Конституційного Суду України» включено
до Переліку наукових фахових видань України

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо офіційного тлумачення словосполучення «як неправосудного», що міститься у частині четвертій статті 62 Конституції України 5

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Служби зовнішньої розвідки України щодо офіційного тлумачення положень пункту 7 частини першої, пункту 3 частини другої статті 3, підпункту 1 пункту 2 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про очищення влади»; частини третьої статті 4, підпункту 1 пункту 2 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» цього закону у взаємозв'язку з його положеннями частини другої статті 1; статті 19 Конституції України у взаємозв'язку з положеннями її статті 64, частини третьої статті 4, підпункту 1 пункту 2 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» цього закону 8

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 76 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» 12

Ухвала Конституційного Суду України

про припинення конституційного провадження у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 3 Постанови Кабінету Міністрів України «Про Порядок працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, підготовка яких здійснюється за державним замовленням» від 22 серпня 1996 року № 992 та пунктів 4, 6, 14, 17 Порядку працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, підготовка яких здійснюється за державним замовленням, затвердженого зазначеною постановою 17

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Гультай М. Захист прав і свобод людини і громадянина Конституційним Судом України (*Продовження*) 21

Костицький М., Кушакова-Костицька Н. До питання про методологію конституційної юрисдикції. 42

ДРУГИЙ КОНГРЕС АСОЦІАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВОСУДДЯ КРАЇН РЕГІОНІВ БАЛТІЙСЬКОГО ТА ЧОРНОГО МОРІВ

Огляд Другого конгресу Асоціації конституційного правосуддя країн регіонів Балтійського та Чорного морів 50

Резолюція Другого конгресу Асоціації конституційного правосуддя країн регіонів Балтійського та Чорного морів 57

Річний звіт Асоціації конституційного правосуддя країн регіонів Балтійського та Чорного морів за 2016 рік 60

КОНФЕРЕНЦІЇ, СИМПОЗИУМИ, КОЛОКВІУМИ

Вітальна промова судді Конституційного Суду України Станіслава Шевчука на XVII Конгресі Конференції європейських конституційних судів 63

Виступ судді Конституційного Суду України М. Мельника на XVII Конгресі Конференції європейських конституційних судів 64

ЗОВНІШНІ ЗВ'ЯЗКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Травень – липень 2017 року 66

Реферативний огляд джерел із конституційно-правової тематики, що вийшли друком у 2017 році. 67

До уваги шановних авторів. 83

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**УХВАЛА
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним поданням Верховного Суду України
щодо офіційного тлумачення словосполучення
«як неправосудного», що міститься
у частині четвертій статті 62 Конституції України

м. Київ
29 травня 2017 року
№ 9-у/2017

Справа № 2-4/2017

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуючого,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Колісника Віктора Павловича — доповідача,
Кривенка Віктора Васильовича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Мельника Миколи Івановича,
Мойсика Володимира Романовича,
Саса Сергія Володимировича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шевчука Станіслава Володимировича,

розглянув на засіданні питання щодо відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо офіційного тлумачення словосполучення «як неправосудного», що міститься у частині четвертій статті 62 Конституції України.

Заслухавши суддю-доповідача Колісника В. П. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Верховний Суд України звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення словосполучення «як неправосудного», що

міститься у частині четвертій статті 62 Конституції України, відповідно до якої «у разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням».

Необхідність в офіційному тлумаченні названого словосполучення Верховний Суд України обґрунтовує потребою не допустити порушення права громадян на справедливий судовий захист і гарантій незалежності суддів під час здійснення ними правосуддя, а також тим, що правопорядок в Україні має формуватися на засадах принципу верховенства права.

Верховний Суд України наголошує, що «таке офіційне тлумачення дасть змогу кожному судді і суду під час здійснення правосуддя визначитися, яке саме рішення є неправосудним, оскільки наразі при практичній реалізації відповідних положень законодавства формується неоднакове розуміння поняття “неправосудний” органами досудового розслідування та судами».

На думку Верховного Суду України, наведена ним у конституційному поданні аргументація «свідчить про практичну необхідність офіційного тлумачення сполучення слів “як неправосудного”, ужитого в частині четвертій статті 62 Конституції України, в аспекті співвідношення понять “неправосудність”, “незаконність”, “необґрунтованість”, а також в аспекті необхідності офіційного роз’яснення моменту встановлення “неправосудності” судового рішення у взаємозв’язку з конституційним принципом “обов’язковості судового рішення, що набрало законної сили”».

На підтвердження своєї позиції Верховний Суд України зазначає, що до нього надійшло звернення суддів Судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, які «констатують необхідність офіційного тлумачення поняття “неправосудного”, що, зокрема, міститься в статті 375 Кримінального кодексу України».

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання про відкриття конституційного провадження у справі у зв’язку з прийняттям колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 6 квітня 2017 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі, виходить з такого.

Згідно з частиною першою статті 147, пунктом 2 частини першої статті 150 Конституції України Конституційний Суд України здійснює офіційне тлумачення Конституції України.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному поданні повинно зазначатися правове обґрунтування тверджень щодо необхідності в офіційному тлумаченні (пункт 4 частини другої статті 39); підставою для конституційного подання щодо офіційного тлумачення Конституції України є практична необхідність у з’ясуванні або роз’ясненні, офіційній інтерпретації положень Конституції України (частина перша статті 93).

Аналіз конституційного подання та доданих до нього матеріалів дає підстави для висновку, що суб’єкт права на конституційне подання не навів правового обґрунтування тверджень щодо практичної необхідності в офіційному тлумаченні словосполучення «як неправосудного», що міститься у частині четвертій статті 62 Конституції України, а посилається на окремі положення Кримінального кодексу України, Цивільного кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України, Кримінального процесуаль-

ного кодексу України з їх наступним аналізом, а також правові позиції Конституційного Суду України, викладені у рішеннях від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005, від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010, від 22 грудня 2010 року № 23-рп/2010, від 11 жовтня 2011 року № 10-рп/2011, окремі положення Європейської хартії про закон «Про статус суддів» від 10 липня 1998 року, Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Реквені проти Угорщини» від 20 травня 1999 року, Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17 листопада 2010 року № (2010) 12.

Конституційний Суд України зазначав, що офіційне тлумачення і застосування правових норм є різними видами юридичної діяльності; правозастосовна діяльність полягає в індивідуалізації правових норм щодо конкретних суб'єктів і конкретних випадків, тобто в установленні фактичних обставин справи і підборі правових норм, які відповідають цим обставинам; пошук та аналіз таких норм з метою їх застосування до конкретного випадку є складовою правозастосування; надання консультацій чи роз'яснень з цього приводу не належить до повноважень Конституційного Суду України (абзац другий пункту 3 мотивувальної частини Ухвали від 31 березня 2010 року № 15-у/2010).

Із конституційного подання вбачається, що Верховний Суд України намагається з'ясувати порядок та особливості притягнення до кримінальної відповідальності на підставі статті 375 Кримінального кодексу України осіб, винних у постановленні завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови, шляхом тлумачення зазначеної норми кримінального закону, а також зміст понять «незаконний», «необґрунтований», що містяться у законах України, на які він посилається, а це відповідно до статті 150 Конституції України не належить до повноважень Конституційного Суду України.

Наведене є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктами 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України, цим законом; непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 39, 41, 45, 50, 93 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо офіційного тлумачення словосполучення «як неправосудного», що міститься у частині четвертій статті 62 Конституції України, на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України, цим законом; непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Служби зовнішньої розвідки України щодо офіційного тлумачення положень пункту 7 частини першої, пункту 3 частини другої статті 3, підпункту 1 пункту 2 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про очищення влади»; частини третьої статті 4, підпункту 1 пункту 2 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» цього закону у взаємозв'язку з його положеннями частини другої статті 1; статті 19 Конституції України у взаємозв'язку з положеннями її статті 64, частини третьої статті 4, підпункту 1 пункту 2 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» цього закону

м. Київ
6 липня 2017 року
№ 11-у/2017

Справа № 2-2/2017

Конституційний Суд України у складі суддів:

Кривенка Віктора Васильовича — головуючого,
Гульгата Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Колісника Віктора Павловича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Мельника Миколи Івановича — доповідача,
Мойсика Володимира Романовича,
Саса Сергія Володимировича,
Сліденка Ігоря Дмитровича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шевчука Станіслава Володимировича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням Служби зовнішньої розвідки України щодо офіційного тлумачення положень пункту 7 частини першої, пункту 3 частини другої статті 3, підпункту 1 пункту 2 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про очищення влади» від 16 вересня 2014 року № 1682-VII (Відомості Верховної Ради України, 2014 р., № 44, ст. 2041) зі змінами; частини

третьої статті 4, підпункту 1 пункту 2 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» цього закону у взаємозв'язку з його положеннями частини другої статті 1; статті 19 Конституції України у взаємозв'язку з положеннями її статті 64, частини третьої статті 4, підпункту 1 пункту 2 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» цього закону.

Заслухавши суддю-доповідача Мельника М. І. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Служба зовнішньої розвідки України звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень пункту 7 частини першої, пункту 3 частини другої статті 3, підпункту 1 пункту 2 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про очищення влади» від 16 вересня 2014 року № 1682–VII зі змінами (далі — Закон); частини третьої статті 4, підпункту 1 пункту 2 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Закону у взаємозв'язку з його положеннями частини другої статті 1; статті 19 Конституції України у взаємозв'язку з положеннями її статті 64, частини третьої статті 4, підпункту 1 пункту 2 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Закону в аспекті таких питань:

— яку посаду (категорію посад) має обіймати особа, до якої застосовується заборона, передбачена частиною третьою статті 1 Закону, на основі критеріїв, визначених частиною першою статті 3 Закону, щоб підлягати звільненню з цієї посади на підставі пункту 2 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Закону;

— які саме категорії посад керівників (заступників керівників) підрозділів Служби зовнішньої розвідки України (з огляду на встановлені законодавством її загальну та організаційну структури) мав на увазі законодавець, визначаючи критерії застосування заборони, передбаченої частиною третьою статті 1 Закону, у пункті 7 частини першої, пункті 3 частини другої статті 3 Закону;

— чи повинен Голова Служби зовнішньої розвідки України як керівник органу, до повноважень якого належить звільнення та/або ініціювання звільнення з посади осіб, до яких застосовується заборона, зазначена в частині третій статті 1 Закону, при прийнятті рішень про звільнення таких осіб згідно з частиною третьою статті 4, підпунктом 1 пункту 2 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Закону керуватися не лише критеріями, передбаченими пунктом 7 частини першої, пунктом 3 частини другої статті 3 Закону, а й відповідністю таких рішень меті та принципам очищення влади (люстрації), закріпленим у частині другій статті 1 Закону;

— чи повинен, за змістом статті 19 Конституції України, Голова Служби зовнішньої розвідки України при прийнятті рішень про звільнення осіб, до яких застосовується заборона, зазначена в частині третій статті 1 Закону, керуватися виключно вимогами Закону, незважаючи на те, що прийняття цих рішень може порушувати (обмежувати) окремі конституційні права громадян у спосіб, не передбачений статтею 64 Конституції України.

На думку автора клопотання, підставою для конституційного подання є практична необхідність в офіційній інтерпретації вказаних положень Закону та

Конституції України у зв'язку з тим, що їх застосування Головою Служби зовнішньої розвідки України без розуміння їх правового змісту може призвести до суттєвих порушень конституційних прав громадян — співробітників Служби зовнішньої розвідки України, щодо яких будуть застосовуватися ці положення.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі, виходить з такого.

2.1. Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року № 1401–VIII, який набув чинності 30 вересня 2016 року, внесено зміни до Конституції України, зокрема до її статей 147, 150, що визначають повноваження Конституційного Суду України.

У частині першій статті 150 Конституції України встановлено, що до повноважень Конституційного Суду України належить вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, офіційне тлумачення Конституції України та здійснення інших повноважень, передбачених Конституцією України.

Отже, офіційне тлумачення Закону, щодо якого Служба зовнішньої розвідки України звернулася до Конституційного Суду України у конституційному поданні, згідно з внесеними змінами до Конституції України не належить до повноважень Конституційного Суду України. Наведене є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з частиною першою статті 147 та частиною першою статті 150 Конституції України.

2.2. У частині другій статті 150 Конституції України закріплено вичерпний перелік суб'єктів права на конституційне подання, зокрема, щодо офіційного тлумачення Конституції України, який включає Президента України, щонайменше сорок п'ять народних депутатів України, Верховний Суд, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Верховну Раду Автономної Республіки Крим. Отже, Служба зовнішньої розвідки України не є суб'єктом права на конституційне подання.

Таким чином, відсутність у автора клопотання права на конституційне подання щодо офіційного тлумачення Конституції України є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі відповідно до частини другої статті 150 Конституції України.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Служби зовнішньої розвідки України щодо офіційного тлумачення положень пункту 7 частини першої, пункту 3 частини другої статті 3, підпункту 1 пункту 2 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про очи-

щення влади» від 16 вересня 2014 року № 1682-VII зі змінами; частини третьої статті 4, підпункту 1 пункту 2 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» цього закону у взаємозв'язку з його положеннями частини другої статті 1; статті 19 Конституції України у взаємозв'язку з положеннями її статті 64, частини третьої статті 4, підпункту 1 пункту 2 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» цього закону у зв'язку з тим, що відповідно до статті 150 Конституції України у Служби зовнішньої розвідки України відсутнє право на конституційне подання щодо офіційного тлумачення Конституції України, а офіційне тлумачення законів України не належить до повноважень Конституційного Суду України.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним поданням 76 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
Закону України
«Про відновлення довіри до судової влади в Україні»

м. Київ
6 липня 2017 року
№ 12-у/2017

Справа № 2-1/2017

Конституційний Суд України у складі суддів:

Кривенка Віктора Васильовича — головуючого,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Колісника Віктора Павловича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Мельника Миколи Івановича,
Мойсика Володимира Романовича,
Саса Сергія Володимировича,
Сліденка Ігоря Дмитровича,
Туницького Олександра Миколайовича — доповідача,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шевчука Станіслава Володимировича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням 76 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» від 8 квітня 2014 року № 1188-VII (Відомості Верховної Ради України, 2014 р., № 23, ст. 870).

Заслухавши суддю-доповідача Туницького О. М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — 76 народних депутатів України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати Закон України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» від 8 квітня 2014 року № 1188-VII (далі — Закон) таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), у зв'язку з порушенням конституційної процедури його прийняття,

недотриманням норм Регламенту Верховної Ради України, затвердженого Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 року № 1861-VI зі змінами (далі — Регламент).

Порушення конституційної процедури прийняття Закону автори клопотання вбачають у голосуванні присутніх народних депутатів України за інших, а також в недотриманні положень частини першої статті 116, статей 123, 130 Регламенту під час його розгляду та ухвалення.

Народні депутати України, обґрунтовуючи неконституційність окремих положень Закону, стверджують, що положення:

— статей 2, 4 не відповідають положенням статей 6, 19, 85, 131 Конституції України, оскільки в них передбачено створення надзвичайного органу — Тимчасової спеціальної комісії з перевірки суддів судів загальної юрисдикції (далі — Комісія), який не визначений Конституцією України, нікому не підпорядковується і перебирає на себе повноваження Вищої ради юстиції та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;

— частини першої статті 6 щодо права Комісії витребувати та одержувати необхідну інформацію від судових та правоохоронних органів суперечать статтям 8, 19 Конституції України;

— частини п'ятої статті 4 стосовно призначення членів Комісії Верховною Радою України порушує статті 6, 19, 85 Основного Закону України;

— частини другої статті 6 щодо права Комісії ознайомлюватися з судовими справами, розгляд яких не закінчено, суперечать статтям 22, 32, 126 Конституції України;

— пункту 3, абзаців тринадцятого, чотирнадцятого підпункту 4 пункту 5 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» стосовно припинення повноважень членів Вищої ради юстиції та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України суперечать принципу законності, який розкривається у частині другій статті 6, частині другій статті 19, частині другій статті 85 Конституції України;

— пункту 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» щодо припинення повноважень членів Вищої ради юстиції та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України порушують конституційний принцип стабільності та безперервності процесу здійснення державної влади, позбавляють громадян України (зокрема, кандидатів на посаду судді) можливості реалізувати право на працю, що суперечить частині першій статті 43 Конституції України, позбавляють працівників апаратів цих органів можливості реалізувати їх право на працю та обмежують матеріальні та соціальні гарантії державних службовців, що суперечить частинам першій, другій, третій статті 43, частинам першій, другій статті 45, частині першій статті 64 Основного Закону України, порушують право кожного на звернення до цих органів, що суперечить статтям 22, 40, частині п'ятій статті 55, статті 64 Конституції України;

— абзаців сьомого, восьмого підпункту 3 пункту 5 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» стосовно доповнення частини першої статті 18 Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року № 22/98-ВР (далі — Закон № 22) новим положенням щодо підстави припинення повноважень члена Вищої ради юстиції суперечать принципу правової визначеності;

— абзаців четвертого, п'ятого, шостого підпункту 3, абзаців одинадцятого, дванадцятого підпункту 4 пункту 5 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» щодо обмеження членства у Вищій раді юстиції та Вищій кваліфікаційній комісії суддів України не відповідають статтям 22, 24, частині другій статті 38, частині першій статті 64 Основного Закону України;

— пункту 9 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» стосовно застосування законів та інших нормативно-правових актів в частині, що не суперечить Закону, не узгоджуються з частиною другою статті 8 Конституції України та частиною восьмою статті 90 Регламенту.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання про відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Другою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 2 липня 2014 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі, виходить з такого.

2.1. У конституційному поданні йдеться про неконституційність Закону в цілому у зв'язку з порушенням встановленої Конституцією України та Регламентом процедури його розгляду та ухвалення.

2.1.1. Згідно з частиною першою статті 152 Основного Закону України закони та інші правові акти за рішенням Конституційного Суду України визнаються неконституційними повністю чи в окремій частині, якщо вони не відповідають Конституції України або якщо була порушена встановлена Конституцією України процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності.

За Законом України «Про Конституційний Суд України» у конституційному поданні має зазначатися правове обґрунтування тверджень щодо неконституційності правового акта або його окремих положень (пункт 4 частини другої статті 39); предметом розгляду в Конституційному Суді України може бути конституційне подання, в якому викладаються аргументи і стверджується про неконституційність законів, інших правових актів Верховної Ради України (частина перша статті 71).

Конституційний Суд України вважає, що відсутність у додатках до конституційного подання офіційних юридично значимих документів щодо встановлення факту порушення народними депутатами України конституційної процедури особистого голосування на засіданні Верховної Ради України дає підстави стверджувати, що в конституційному поданні в цій частині не наведено правового обґрунтування тверджень щодо неконституційності Закону в цілому (ухвали Конституційного Суду України від 14 червня 2011 року № 18-у/2011, від 12 жовтня 2016 року № 66-у/2016).

Отже, суб'єкт права на конституційне подання не дотримав вимог пункту 4 частини другої статті 39, частини першої статті 71 Закону України «Про Конституційний Суд України».

2.1.2. Автори клопотання також стверджують, що під час розгляду й ухвалення Закону порушено ряд вимог Регламенту, а саме його статей 116, 123, 130. Однак неконституційним може бути визнаний лише той правовий акт Верховної Ради

України, у процесі прийняття чи схвалення якого або набрання ним чинності було порушено процедурні вимоги, що встановлюються безпосередньо Конституцією України, а не іншими правовими актами, зокрема Регламентом (ухвали Конституційного Суду України від 25 січня 2001 року № 1-уп/2001, від 27 грудня 2011 року № 65-у/2011). Питання щодо дотримання Верховною Радою України положень Регламенту у процесі розгляду законопроекту та ухвалення Закону за статтями 150, 152 Конституції України, статтею 14 Закону України «Про Конституційний Суд України» не належить до повноважень Конституційного Суду України (Ухвала Конституційного Суду України від 30 січня 2013 року № 4-у/2013).

2.2. З аналізу конституційного подання вбачається, що в ньому також не наведено правової аргументації щодо невідповідності Конституції України окремих положень Закону.

2.2.1. Обґрунтовуючи неконституційність положень статей 2, 4 Закону, народні депутати України стверджують, що в Україні створюється надзвичайний орган, який наділяється повноваженнями Вищої ради юстиції та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Однак правового обґрунтування тверджень щодо надання Комісії повноважень названих інституцій у конституційному поданні не наведено.

Вказуючи на невідповідність положень статей 2, 4, частин першої, другої статті 6, пункту 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону окремим положенням Конституції України, автори клопотання лише наводять зміст норм Конституції та законів України, посилаються на правові позиції Конституційного Суду України, викладені у його рішеннях.

Однак наведення лише змісту положень законів, цитування деяких приписів Конституції України, практики Конституційного Суду України без викладення аргументів щодо невідповідності Основному Закону України оспорюваних положень не є правовим обґрунтуванням їх неконституційності у розумінні пункту 4 частини другої статті 39, частини першої статті 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» (ухвали Конституційного Суду України від 27 грудня 2011 року № 66-у/2011, від 27 березня 2013 року № 10-у/2013, від 8 липня 2015 року № 29-у/2015, від 13 липня 2016 року № 56-у/2016).

2.2.2. Неконституційність положень пункту 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону стосовно припинення повноважень членів Вищої ради юстиції та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України суб'єкт права на конституційне подання обґрунтовує їх невідповідністю Закону № 22 та Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453-VI зі змінами (далі — Закон № 2453). Таким чином, у конституційному поданні порушено питання щодо узгодження положень законів між собою, вирішення якого не належить до повноважень Конституційного Суду України. Те ж саме стосується тверджень щодо неконституційності положень пункту 9 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону, які, на думку авторів клопотання, не узгоджуються з окремими положеннями Регламенту.

Як неодноразово зазначав Конституційний Суд України у своїх ухвалах, усунення розбіжностей між законодавчими нормами належить до повноважень

Верховної Ради України (ухвали Конституційного Суду України від 19 лютого 2004 року № 14-у/2004, від 2 лютого 2010 року № 4-у/2010, від 27 листопада 2013 року № 59-у/2013). Отже, такі питання непідвідомчі Конституційному Суду України.

2.2.3. Відповідно до абзаців четвертого, п'ятого, шостого, сьомого, восьмого підпункту 3, абзаців одинадцятого, дванадцятого, тринадцятого, чотирнадцятого підпункту 4 пункту 5 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону було внесено зміни до статей 7, 18 Закону № 22 та статей 93, 93¹ Закону № 2453.

Верховна Рада України 2 червня 2016 року прийняла Закон України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII, а 21 грудня 2016 року — Закон України «Про Вищу раду правосуддя» № 1798-VIII. Згідно з розділами Прикінцевих та перехідних положень цих законів втратили чинність відповідно Закон № 2453 (крім окремих положень) та Закон № 22.

У зв'язку з цим підстав для розгляду Конституційним Судом України питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) зазначених положень Закону немає.

Таким чином, Конституційний Суд України вважає, що є підстави для відмови у відкритті конституційного провадження у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України, цим законом, та непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 152, 153 Конституції України, статтями 14, 39, 45, 48, 50, 71 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 76 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» від 8 квітня 2014 року № 1188-VII на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України, цим законом, та непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про припинення конституційного провадження у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 3 Постанови Кабінету Міністрів України «Про Порядок працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, підготовка яких здійснюється за державним замовленням» від 22 серпня 1996 року № 992 та пунктів 4, 6, 14, 17 Порядку працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, підготовка яких здійснюється за державним замовленням, затвердженого зазначеною постановою

м. Київ
25 травня 2017 року
№ 4-уп/2017

Справа № 1-14/2017

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуючого,
Вдовіченка Сергія Леонідовича — доповідача,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Колісника Віктора Павловича,
Кривенка Віктора Васильовича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Мельника Миколи Івановича,
Мойсика Володимира Романовича,
Саса Сергія Володимировича,
Сліденка Ігоря Дмитровича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шевчука Станіслава Володимировича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 3 Постанови Кабінету Міністрів України «Про Порядок працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, підготовка яких здійснюється за державним замовленням» від 22 серпня 1996 року № 992 зі змінами (далі — Постанова) та пунктів 4, 6, 14, 17 Порядку працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, підготовка яких здійснюється за державним замовленням, затвердженого Постановою (Урядовий кур'єр, 1996 р., 10 жовтня) зі змінами.

Заслухавши суддю-доповідача Вдовіченка С. Л. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — 46 народних депутатів України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням розглянути питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 3 Постанови та пунктів 4, 6, 14, 17 Порядку працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, підготовка яких здійснюється за державним замовленням, затвердженого Постановою (далі — Порядок).

Пунктом 3 Постанови передбачено, що Порядок, затверджений пунктом 1 Постанови, поширюється на осіб, які навчаються за спеціальностями медичного профілю.

У пунктах 4, 6, 14, 17 Порядку зазначено:

— керівники вищих навчальних закладів після зарахування осіб на навчання за державним замовленням укладають з ними угоду за формою згідно з додатком № 1 (пункт 4);

— згідно з угодою випускник зобов'язаний глибоко оволодіти всіма видами професійної діяльності, передбаченими відповідною кваліфікаційною характеристикою, та відпрацювати у замовника не менше трьох років, а вищий навчальний заклад — забезпечити відповідні якість та рівень підготовки фахівця з вищою освітою (пункт 6);

— у разі неприбуття молодого фахівця за направленням або відмови без поважної причини приступити до роботи за призначенням, звільнення його з ініціативи адміністрації за порушення трудової дисципліни, звільнення за власним бажанням, звільнення із служби за контрактом військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу, із служби в Національній поліції у зв'язку з набранням законної сили обвинувальним вироком суду або рішенням суду про притягнення до адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного корупційного правопорушення, через службу невідповідність, у зв'язку з позбавленням військового звання в дисциплінарному порядку, набуттям громадянства або підданства іншої держави, за порушення дисципліни, систематичне невиконання умов контракту військовослужбовцем, особою рядового і начальницького складу протягом трьох років випускник зобов'язаний відшкодувати у встановленому порядку до державного бюджету вартість навчання та компенсувати замовникові всі витрати (пункт 14);

— випускники вищих навчальних закладів працевлаштовуються на місця, доведені до вищого навчального закладу виконавцями державного замовлення (пункт 17).

Кабінет Міністрів України вніс зміни до Постанови, якою затверджено Порядок, чим, на думку авторів клопотання, перевищив свої конституційні повноваження та порушив приписи частини другої статті 6, частини другої статті 8, частини першої статті 9, частини другої статті 19, статей 21, 22, частин першої, другої статті 24, частин першої, другої, третьої статті 43, частин першої, третьої, четвертої статті 53, пункту 3 частини першої статті 85, пункту 6 частини першої статті 92 Конституції України.

Народні депутати України, обґрунтовуючи невідповідність положень Постанови та Порядку вимогам Конституції України, зазначають, що Постанова та Порядок

видані відповідно до статті 52 Закону України «Про освіту» від 23 травня 1991 року № 1060-XII зі змінами. Однак Законом України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556-VII зі змінами частину другу статті 52 Закону України «Про освіту» виключено, а Кабінет Міністрів України зобов'язано привести свої нормативно-правові акти у відповідність до Закону України «Про вищу освіту» (абзац четвертий підпункту 6 пункту 5 розділу XV «Прикінцеві та перехідні положення»). Проте Кабінет Міністрів України не виконав цієї вимоги, що, на думку суб'єкта права на конституційне подання, є порушенням частини другої статті 19 Конституції України.

На підтвердження своєї позиції автор клопотання також посилається на Рішення Конституційного Суду України від 4 березня 2004 року № 5-рп/2004 у справі про доступність і безоплатність освіти, Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Конвенцію Міжнародної організації праці № 29 про примусову чи обов'язкову працю 1930 року, Конвенцію Міжнародної організації праці № 105 про скасування примусової праці 1957 року.

2. Третя колегія суддів Конституційного Суду України Ухвалою від 9 березня 2016 року відкрила конституційне провадження у цій справі.

Під час розгляду справи Кабінет Міністрів України Постановою «Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України» від 20 квітня 2016 року № 313 вніс зміни до пункту 14 Порядку, згідно з якими розширив перелік підстав, за наявності яких випускник зобов'язаний відшкодувати у встановленому порядку до державного бюджету вартість навчання та компенсувати замовникові всі витрати.

3. Конституційний Суд України вважає, що конституційне провадження у цій справі підлягає припиненню з огляду на те, що під час розгляду справи Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до Закону України “Про вищу освіту” щодо працевлаштування випускників» від 6 жовтня 2016 року № 1662-VIII (набрав чинності 1 січня 2017 року), яким істотно змінено правове регулювання питань працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, зокрема пункт 4 частини другої статті 13 Закону України «Про вищу освіту» викладено в такій редакції: «4) сприяють працевлаштуванню випускників вищих навчальних закладів, що належать до сфери їх управління, здійснюють розподіл випускників вищих військових навчальних закладів (вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання) для подальшого проходження служби та надають випускникам інших вищих навчальних закладів інформацію про наявність вакансій у складі юридичних осіб незалежно від форми власності та підпорядкування для можливого працевлаштування»; пункт 10 частини першої статті 26 доповнено словами «та сприяння працевлаштуванню випускників»; частину третьою статті 44 доповнено абзацом третім такого змісту: «Право на першочергове зарахування до вищих медичних і педагогічних навчальних закладів за державним замовленням мають особи, які уклали угоду про відпрацювання не менше трьох років у сільській місцевості або селищах міського типу»; статтю 64 доповнено новою частиною першою такого змісту: «1. Випускники вищих навчальних закладів вільні у виборі місця роботи, крім випадків, передбачених цим Законом. Вищі навчальні заклади не зобов'язані здійснювати працевлаштування випускників», а також доповнено частиною четвертою, згідно з якою: «4. Випускникам вищих медичних і педагогічних навчальних закладів, які уклали угоду про відпрацювання не менше трьох років у сільській місцевості або селищах міського типу,

держава відповідно до законодавства забезпечує безоплатне користування житлом з опаленням і освітленням у межах встановлених норм».

Пунктом 3 розділу II «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про вищу освіту» щодо працевлаштування випускників» Кабінет Міністрів України зобов'язано привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим законом.

Таким чином, актом вищої юридичної сили (законом) врегульовані питання, що є предметом розгляду Конституційного Суду України, а Кабінет Міністрів України не привів у відповідність до Закону України «Про вищу освіту» Постанову та Порядок. Відтак питання працевлаштування випускників мають вирішуватися на підставі закону як вищого за юридичною силою нормативно-правового акта. За таких умов Конституційний Суд України фактично повинен дати оцінку оспорюваним положенням Постанови та Порядку на предмет законності.

Однак вирішення питання щодо законності положень акта Кабінету Міністрів України не належить до повноважень Конституційного Суду України (стаття 150 Конституції України, стаття 14 Закону України «Про Конституційний Суд України», Рішення Конституційного Суду України від 7 травня 2002 року № 8-рп/2002).

Отже, є підстави стверджувати про непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

Відповідно до пункту 1 § 51 Регламенту Конституційного Суду України Конституційний Суд України припиняє конституційне провадження у справі, якщо в процесі пленарного засідання Конституційного Суду України будуть виявлені підстави для відмови у відкритті конституційного провадження, передбачені у статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України». Таким чином, конституційне провадження у цій справі підлягає припиненню на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 14, 45, 51, 52 Закону України «Про Конституційний Суд України», пунктом 1 § 51 Регламенту Конституційного Суду України, Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Припинити конституційне провадження у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 3 Постанови Кабінету Міністрів України «Про Порядок працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, підготовка яких здійснюється за державним замовленням» від 22 серпня 1996 року № 992 зі змінами та пунктів 4, 6, 14, 17 Порядку працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, підготовка яких здійснюється за державним замовленням, затвердженого зазначеною постановою зі змінами, на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Захист прав і свобод людини і громадянина Конституційним Судом України

М. Гультай

доктор юридичних наук,
суддя Конституційного Суду України

(Продовження.)

Початок у № 3/2017 «Вісника Конституційного Суду України»)

У статті розглядаються значення, роль і місце Конституційного Суду України в конституційному загальнодержавному механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина. Аналізуються правові засади функціонування Конституційного Суду України як єдиного органу конституційної юрисдикції, що обумовлені правовою природою самої Конституції України як акта установчої влади Українського народу, визнанням державою основоположних, природних та невід'ємних прав і свобод людини, а також необхідністю забезпечення верховенства права та Конституції України на всій території держави.

Аналіз практики Конституційного Суду України з вирішення питань конституційності законів, інших правових актів, офіційного тлумачення положень Конституції України свідчить, що конституційна юрисдикція стосується всіх основоположних, природних та невід'ємних прав і свобод людини, таких як право на життя, право на свободу та особисту недоторканність, право на свободу пересування, право на інформацію, право приватної власності, право на участь в управлінні державними справами, право на судовий захист та інших прав людини і громадянина.

На сучасному етапі державного будівництва в Україні відбувається впровадження інституту конституційної скарги як найбільш ефективного індивідуального доступу громадян до органу конституційного контролю та водночас правового механізму захисту основоположних, природних та невід'ємних прав і свобод людини.

Правову модель конституційної скарги запроваджено шляхом внесення змін і доповнень до Конституції України, а саме до її статті 55 та доповнення її статтею 151¹. Методологічне визначення конкретної моделі конституційної скарги нерозривно пов'язане з упровадженням принципів верховенства права, верховенства Конституції України та необхідністю забезпечення конституційного загальнодержавного правового механізму захисту основоположних, природних та невід'ємних прав і свобод людини.

Аналіз конституційно-правового механізму впровадження інституту конституційної скарги в Україні свідчить про актуальність його подальшого удосконалення як альтернативи зверненню громадян до Європейського суду з прав людини.

Ключові слова: захист прав і свобод людини, Конституційний Суд України, верховенство права, верховенство конституції, основоположні, природні та невід'ємні права і свободи людини, конституційна скарга.

Право на отримання безоплатної медичної допомоги у державних та комунальних закладах охорони здоров'я

Конституція України закріплює право кожного на медичне страхування (частина перша статті 49), тобто не обов'язкове, а добровільне медичне страхування громадян. Стосовно державного медичного страхування, як зазначив КСУ

у Рішенні від 29 травня 2002 року, його запровадження не суперечитиме конституційному припису «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно» лише у тому разі, якщо платниками обов'язкових страхових платежів (внесків) будуть організації, установи, підприємства, інші господарюючі суб'єкти, які займаються підприємницькою діяльністю, державні фонди тощо.

Стягнення таких платежів (внесків) з громадян у системі державного медичного страхування не відповідатиме зазначеному конституційному положенню, оскільки буде однією з форм оплати за надання їм допомоги у державних і комунальних закладах охорони здоров'я.

Основний Закон України не забороняє можливості надання громадянам медичних послуг, які виходять за межі медичної допомоги (за термінологією Всесвітньої організації охорони здоров'я — «медичних послуг другорядного значення», «парамедичних послуг»), у зазначених закладах за окрему плату. Перелік таких платних послуг не може втручатися у межі безоплатної медичної допомоги і відповідно до вимог пункту 6 частини першої статті 92 Конституції України має встановлюватись законом.

Суд також визнав неприйнятними з позицій припису частини третьої статті 49 Конституції України пропозиції окремих державних органів щодо необхідності встановлення меж безоплатної медичної допомоги у вигляді її гарантованого рівня, надання такої допомоги лише неспроможним верствам населення або «у рамках, визначених законом» тощо. Це суперечить положенням статті 3, частини третьої статті 22 та низки інших статей Конституції України. Безоплатна медична допомога, передбачена Конституцією України, повинна надаватись усім громадянам у повному обсязі, тобто задовольняти потреби людини у збереженні або відновленні здоров'я¹.

Право приватної власності

Відповідно до Конституції України та загальновизнаних принципів і норм міжнародного права визнання, дотримання і захист права власності є обов'язком держави.

Держава однаково забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності, ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності, право приватної власності є непорушним (частина четверта статті 13, частина четверта статті 41 Конституції України). Водночас право власності, в тому числі приватної, не є абсолютним. Його здійснення має певні конституційно-правові межі, встановлені, зокрема, приписами частини третьої статті 13, частини сьомої статті 41 Основного Закону України, в яких зазначається, що власність зобов'язує і не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству, правам, свободам та гідності громадян. Крім того, в Конституції України допускається примусове відчуження об'єктів права приватної власності з мотивів суспільної необхідності (частина п'ята статті 41). Згідно зі статтею 8 Основного Закону держави в Україні визнається і діє принцип верховенства права, одним із проявів якого є непоруш-

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі про безоплатну медичну допомогу від 29 травня 2002 року № 10-рп/2002 // Вісник Конституційного Суду України. — 2002. — № 3. — С. 19.

ність права приватної власності та недопустимість протиправного позбавлення такого права. Примусове відчуження об'єктів права приватної власності, передбачене частиною п'ятою статті 41 Конституції України, може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі й у порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості.

Саме цими конституційними приписами керувався КСУ, аналізуючи положення Закону України «Про передачу колекції образотворчого мистецтва Акціонерного товариства “Градобанк” у державну власність» від 24 червня 2004 року № 1881-IV (далі — Закон № 1881).

Дослідивши матеріали справи, Суд дійшов висновку, що законодавець для досягнення вказаної у Законі № 1881 мети — збереження колекції як «унікальних скарбів національної культурної спадщини України» — застосував водночас два різних правових засоби: визначив правовий режим колекції як об'єкта національного культурного надбання і передав колекцію з приватної у державну власність. При цьому забезпечення визначеного у Законі № 1881 суспільно важливого інтересу (мети) могло бути досягнуто шляхом застосування лише першого з них — визнання колекції об'єктом національного культурного надбання. За таких обставин передбачена Законом № 1881 передача колекції у державну власність не може бути визнана винятковим правовим засобом у розумінні вимог частини п'ятої статті 41 Конституції України щодо примусового відчуження об'єкта права приватної власності.

Крім того, зазначив КСУ, в Законі № 1881 не визначено виконання попереднього і повного відшкодування вартості відчужуваного об'єкта приватної власності, що відповідно до частини п'ятої статті 41 Конституції України є обов'язковою умовою.

Отже, Суд дійшов висновку, що законодавець не дотримався принципу непопущності права приватної власності, що мало наслідком протиправне позбавлення цього права, у зв'язку з чим положення Закону № 1881 щодо віднесення колекції до державної частини Музейного фонду України та передачі на постійне зберігання до Національного художнього музею України в місті Києві є неконституційними¹.

Право обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування

За змістом статей 38, 70, 71, 76, 141 Конституції України сутністю виборчого права є право громадян України вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Це право є загальним, рівним і прямим. Основоположні принципи загального, рівного і прямого виборчого права, вільне і таємне волевиявлення громадян України на виборах народних

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 1, 2, 4, 6 Закону України «Про передачу колекції образотворчого мистецтва Акціонерного товариства “Градобанк” у державну власність», Постанови Верховної Ради України «Про визнання колекції образотворчого мистецтва національним надбанням України» від 16 жовтня 2008 року № 24-рп/2008 // Офіційний вісник України. — 2008. — № 82. — Ст. 2768.

депутатів України становлять конституційну основу правового регулювання виборчого процесу.

З огляду на це Рішенням КСУ від 26 лютого 1998 року у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про вибори народних депутатів України» (далі — Закон) було визнано неконституційними низку його положень, за якими обмежується здійснення виборчих прав громадян України:

— здійснення виборчого права зупиняється для осіб, які за вироком суду перебувають в місцях позбавлення волі, — на час перебування в цих місцях (друге речення частини четвертої статті 3 Закону);

— військовослужбовці Збройних Сил, Національної гвардії, Прикордонних військ, Управління державної охорони, військ Цивільної оборони, Служби безпеки України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, крім тих осіб, які проходять строкову військову або альтернативну (невійськову) службу, особи рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України, судді і прокурори, а також державні службовці можуть бути зареєстровані кандидатами в депутати, якщо на момент реєстрації вони подадуть до окружної виборчої комісії особисте зобов'язання про припинення виконання службових повноважень на період виборчої кампанії (частина сьома статті 3 Закону);

— у судовому порядку.

Визнані неконституційними також положення Закону стосовно порядку висунення і реєстрації кандидатів у народні депутати України та проведення передвиборної агітації тощо¹.

Право на апеляційне та касаційне оскарження рішення суду

Згідно з Конституцією України допускається можливість обмеження права на апеляційне та касаційне оскарження рішення суду (пункт 8 частини третьої статті 129), однак воно не може бути свавільним та несправедливим. Таке обмеження повинне встановлюватися виключно Конституцією та законами України, мати легітимну мету; має бути обумовлене суспільною необхідністю досягнення цієї мети, а також має бути пропорційним та обґрунтованим. У разі обмеження права на оскарження судових рішень законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію права на судовий захист і не порушувати сутнісний зміст такого права.

Розглядаючи справу за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, КСУ установив:

1) у главі 17 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі — Кодекс) врегульовано питання щодо підвідомчості справ про адміністративні правопорушення як судам (суддям) (статті 221, 221¹), так й іншим суб'єктам владних повноважень: адміністративним комісіям при виконавчих комітетах сільських, селищних, міських рад; виконавчим комітетам зазначених рад; органам внутріш-

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі про вибори народних депутатів України від 26 лютого 1998 року № 1-рп/1998 // Вісник Конституційного Суду України. — 1998. — № 2. — С. 13–15.

ніх справ, органам державних інспекцій та іншим органам (посадовим особам), уповноваженим на те Кодексом (стаття 213). У Кодексі передбачено, що виключно районні, районні у місті, міські чи міськрайонні суди (судді) повноважні накладати такі адміністративні стягнення, як адміністративний арешт, виправні роботи, громадські роботи, оплатне вилучення або конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення (частина перша статті 28, частина перша статті 29, частина друга статті 30¹, стаття 31, частина перша статті 32);

2) аналіз законодавства України, яким визначено адміністративні правопорушення, за вчинення яких може бути накладено адміністративне стягнення у вигляді штрафу, дає підстави для висновку, що справи про адміністративні правопорушення підвідомчі і судам (суддям), і іншим суб'єктам владних повноважень. Так, Кодексом за окремі види адміністративних правопорушень передбачено накладення судом штрафу у розмірі до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (частина третя статті 162¹). Згідно з Митним кодексом України за порушення митних правил штраф, що накладається не судом, а іншим суб'єктом владних повноважень (органом доходів і зборів), встановлюється в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (статті 469, 477) або 300 відсотків несплаченої суми митних платежів (стаття 485).

Зазначені види адміністративних стягнень за ступенем своєї суворості співмірні зі встановленими Кримінальним кодексом України покараннями, зокрема штрафом, громадськими роботами, виправними роботами, конфіскацією майна, арештом (статті 51, 53, 56, 57, 59, 60). Такі адміністративні стягнення та покарання, передбачені Кримінальним кодексом України, обмежують конституційні права громадян, а саме: на свободу та особисту недоторканність; вільно володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю; на працю (статті 29, 41, 43 Конституції України);

3) у Кодексі встановлено, що постанова судді у справі про адміністративне правопорушення щодо притягнення до адміністративної відповідальності може бути оскаржена до апеляційного суду; постанова апеляційного суду набирає законної сили негайно після її винесення, є остаточною й оскарженню не підлягає (частини друга, десята статті 294). Положеннями частини другої статті 171² Кодексу адміністративного судочинства України, щодо конституційності яких звернувся автор клопотання, встановлено, що рішення місцевого загального суду як адміністративного суду у справах з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності є остаточним і оскарженню не підлягає.

Дослідивши ці обставини, КСУ дійшов висновку, що:

1. Обмеження законодавцем права особи на оскарження рішення місцевого загального суду як адміністративного суду до апеляційної та касаційної інстанції є виправданим лише щодо оскарження рішень у справах про незначні адміністративні правопорушення. В інших випадках у справах щодо притягнення до адміністративної відповідальності особи повинні мати право на інстанційне оскарження рішення місцевих загальних судів як адміністративних судів.

Законодавець, унеможлививши оскарження до суду апеляційної інстанції рішень місцевих загальних судів як адміністративних судів у справах з приводу постанов суб'єктів владних повноважень про накладення адміністративних стягнень, що за ступенем суворості співмірні з установленими Кримінальним кодексом України покараннями, допустив непропорційність між поставленою метою та вжитими для її досягнення заходами.

2. Цей висновок КСУ узгоджується з міжнародними актами та практикою ЄСПЛ.

Згідно з положеннями статті 2 Протоколу № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року кожен, кого суд визнав винним у вчиненні кримінального правопорушення, має право на перегляд судом вищої інстанції факту визнання його винним або винесеного йому вироку (пункт 1); винятки з цього права можуть поширюватися на правопорушення, визначені законом як незначні (пункт 2)¹.

Про межі повноважень адміністративно-територіальних одиниць

Відповідно до частини другої статті 133 Основного Закону України Автономна Республіка Крим та місто Севастополь входять до складу України як окремі одиниці адміністративно-територіального устрою України; місто Севастополь не входить до складу Автономної Республіки Крим, має спеціальний статус, який визначається законом України (підпункт 4.3 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 14 березня 2014 року № 2-рп/2014).

За статтею 134 Конституції України Автономна Республіка Крим є невід'ємною складовою України і в межах повноважень, визначених Конституцією України, вирішує питання, віднесені до її відання. Встановлений статтями 137, 138 Основного Закону України перелік питань, що належать до відання Автономної Республіки Крим, та питань, з яких вона здійснює нормативне регулювання, унеможливорює вирішення нею питань, пов'язаних із територіальним устроєм, конституційним ладом та державним суверенітетом.

Зважаючи на викладене, КСУ дійшов висновку, що затвердження Постановою Верховної Ради Автономної Республіки Крим Декларації про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя (далі — Декларація), прийнятої депутатами Верховної Ради Автономної Республіки Крим та депутатами Севастопольської міської ради, не належить до повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим і суперечить статтям 2, 8, 132, 133, 134, частині другої статті 135, статтям 137, 138 Конституції України².

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 171² Кодексу адміністративного судочинства України від 8 квітня 2015 року № 3-рп/2015 // Вісник Конституційного Суду України. — 2015. — № 3. — С. 28.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя» від 20 березня 2014 року № 3-рп/2014 // Вісник Конституційного Суду України. — 2014. — № 2. — С. 38.

Верховна Рада Автономної Республіки Крим у межах своїх повноважень приймає рішення та постанови, які не можуть суперечити Конституції і законам України (частина друга статті 135 Конституції України).

Отже, прийнявши цю Постанову, Верховна Рада Автономної Республіки Крим вийшла за межі повноважень, визначених Конституцією України, чим порушила частину другу статті 19 Основного Закону України.

У пункті 1 Декларації передбачено, що «у разі якщо в результаті прямого волевиявлення народів Криму, яке має відбутися 16 березня 2014 року, буде прийнято рішення про входження Криму, включаючи Автономну Республіку Крим і місто Севастополь, до складу Росії, Крим після референдуму буде проголошено незалежною та суверенною державою з республіканською формою правління».

Однак Конституція та закони України, інші нормативно-правові акти, у тому числі Конституція Автономної Республіки Крим, затверджена Законом України «Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим» від 23 грудня 1998 року № 350–XIV, а також міжнародно-правові акти, ратифіковані Україною, не містять поняття «народи Криму» та не розкривають його зміст. Саме тому використання у Декларації поняття «народи Криму» як узагальненого визначення громадян України, які проживають в Автономній Республіці Крим та в місті Севастополі, є безпідставним, а зазначене поняття є таким, що не відповідає Конституції України.

Згідно із загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права народи мають право на самовизначення, яке не повинне тлумачитися як таке, що санкціонує або заохочує будь-які дії, що порушують чи підривають (повністю або частково) територіальну цілісність або політичну єдність суверенних і незалежних держав, які дотримуються принципу рівноправ'я й самовизначення народів і внаслідок цього мають уряди, які представляють інтереси всього народу на їх території без будь-яких відмінностей (Статут Організації Об'єднаних Націй; Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй від 24 жовтня 1970 року; Заключний акт Наради з безпеки і співробітництва в Європі від 1 серпня 1975 року).

Конституційний Суд України наголосив, що право на самовизначення на території Автономної Республіки Крим та в місті Севастополі було реалізовано їх жителями як невід'ємною частиною всього Українського народу під час всенародного голосування на всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 року. Враховуючи результати цього референдуму, Верховна Рада України від імені Українського народу — громадян України всіх національностей — 28 червня 1996 року прийняла Конституцію України, в якій, зокрема, проголосила Україну суверенною і незалежною державою (стаття 1) та закріпила принцип її територіальної цілісності (стаття 2)¹.

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя» від 20 березня 2014 року № 3-рп/2014 // Вісник Конституційного Суду України. — 2014. — № 2. — С. 38.

Конституція України не передбачає права окремої частини громадян України (в тому числі національних меншин) на одностороннє самовизначення, в результаті якого відбудеться зміна території України як унітарної держави. Питання зміни кордонів України повинне вирішуватися на всеукраїнському референдумі, призначеному Верховною Радою України відповідно до статті 73, пункту 2 частини першої статті 85 Основного Закону України¹.

КСУ зазначив, що, прийнявши Постанову «Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя» від 11 березня 2014 року № 1727-6/14, Верховна Рада Автономної Республіки Крим порушила положення статті 73, пункту 2 частини першої статті 85 Конституції України.

Отже, Суд ухвалив:

1. Визнати такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною), Постанову Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя» від 11 березня 2014 року № 1727-6/14.

2. Постанова Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя» від 11 березня 2014 року № 1727-6/14, визнана неконституційною, втрачає чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення².

5. Інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України в галузі захисту прав і свобод людини і громадянина

До прийняття Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року та набрання ним чинності 30 вересня 2016 року конституційний судовий контроль здійснювався також у процесі офіційного тлумачення КСУ як Конституції, так і законів України. Після внесених змін КСУ не здійснює тлумачення законів України.

Однак доречно буде все ж таки проаналізувати діяльність Суду в галузі захисту прав і свобод людини і громадянина через тлумачення як Конституції, так і законів України в цілому. Протягом своєї діяльності, починаючи з 1997 року, КСУ роз'яснив ряд положень законів, що сьогодні є важливим у захисті прав і свобод людини і громадянина.

У юридичній літературі зазначається, що інтерпретаційна діяльність КСУ побудована за принципом класичного герменевтичного³ кола, а саме: як тлумачення норми закону є неможливим без з'ясування її конституційності, так само вирі-

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя» від 20 березня 2014 року № 3-рп/2014 // Вісник Конституційного Суду України. — 2014. — № 2. — С. 38.

² Там само.

³ Герменевтика (від грец. *ερμηνεύω* — тлумачити) — у первісному значенні — напрям наукової діяльності, пов'язаний з дослідженням, поясненням, тлумаченням філологічних, а також філософських, історичних і релігійних текстів. Нині використовується також для визначення процесу тлумачення правових норм — юридична герменевтика. Герменевтичне коло зводиться до важливого, на перший погляд, парадоксального усвідомлення: для того

шенню питання щодо конституційності цієї норми передую з'ясування її змісту¹. «На перший погляд, — це визначення має суто теоретичний абстрактний характер, та насправді значення застосування саме цього принципу у практичній інтерпретаційній діяльності єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні складно переоцінити, особливо у сфері захисту конституційних прав громадян»².

По-перше, це означає, що, порушуючи клопотання про офіційне тлумачення закону або його окремих положень, суб'єкт права на конституційне подання (звернення) де-факто ініціює здійснення конституційного судового контролю цих положень чи закону в цілому, оскільки КСУ як гарант верховенства Конституції України не може тлумачити неконституційні законодавчі норми.

По-друге, у разі встановлення невідповідності закону України або окремих його положень, щодо яких порушено клопотання про надання офіційного тлумачення, Конституції України, він (вони) має (мають) бути визнаний (-ні) неконституційним (-ми) з усіма наслідками, передбаченими у статті 152 Основного Закону держави.

По-третє, здійснюючи тлумачення Основного Закону та законів України, КСУ унеможливує застосування роз'яснених конституційних та законодавчих положень суб'єктами правозастосування в інший спосіб, забезпечуючи цим конституційну законність на теренах Української держави. Як наголошує у цьому контексті суддя КСУ у відставці А. Стрижак, «конституційна законність, яка в юридичній літературі визначається як система юридичних засобів, що забезпечують діяльність усіх суб'єктів права на основі Конституції України та відповідно до її вимог, є складовою частиною загального поняття законності. Дотримання конституційної законності — ознака того, що в державі діє принцип верховенства права, та одна з головних підстав для визнання держави правовою й демократичною»³.

Отже, слід погодитися з висновком вітчизняних учених-конституціоналістів про те, що офіційне тлумачення законів за правовою природою містить елементи судового конституційного контролю⁴.

У цілому, починаючи з січня 1997 року, КСУ надав офіційне тлумачення (роз'яснив) майже 400 положень Конституції і законів України, зокрема:

— згідно з частиною другою статті 55 Конституції України кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб⁵;

щоб досягнути ціле, водночас потрібно збагнути окремі його гомогенні (однорідні) і гетерогенні (різномірні) частини і навпаки.

¹ Головін А. С. Права людини: інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України / А. С. Головін. — К.: Логос, 2012. — С. 61.

² Там само. — С. 61–62.

³ Стрижак А. Конституційний Суд України як інститут забезпечення та захисту конституційної законності / А. Стрижак // Вісник Конституційного Суду України. — 2010. — № 1. — С. 102.

⁴ Головін А. С. Права людини: інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України / А. С. Головін. — К.: Логос, 2012. — С. 62.

⁵ Рішення Конституційного Суду України у справі про набуття чинності Конституцією України від 3 жовтня 1997 року № 4-зп/1997 // Офіційний вісник України. — 1997. — № 42. — С. 59.

— право на апеляційне оскарження судових рішень у контексті положень частин першої, другої статті 55, пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України є складовою права кожного на звернення до суду¹;

— положення певних статей Конституції України гарантують кожній людині право на правову допомогу незалежно від її статусу у відносинах з органами державної влади, в тому числі під час допиту її як свідка в органах досудового слідства²;

— положення «зона відчуження — це територія, з якої проведено евакуацію населення в 1986 році», слід розуміти так: зоною відчуження є територія, що з 26 квітня 1986 року охоплює ту частину радіаційно небезпечних земель, рівень забруднення яких зумовив необхідність евакуації населення у 1986 році на підставі відповідних актів органів державної влади незалежно від часу прийняття цих актів та проведення евакуації³;

— законодавством передбачено, що приватизація державного житлового фонду здійснюється шляхом використання приватизаційних житлових чеків. При цьому громадянам надано право на зміну цільового призначення цих чеків, тому вони можуть бути використані для приватизації частки майна державних підприємств або земельного фонду⁴;

— до встановлених виключно законами України нових щомісячних додаткових видів грошового забезпечення відповідних категорій військовослужбовців, на підставі введення яких усі призначені за цим законом пенсії підлягають перерахунку, належать лише надбавки, доплати, підвищення⁵;

— громадяни України, які є учасниками війни, інвалідами II групи, особами, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, віднесеними до I або II категорії, а також пенсіонерами, мають право на зменшення розміру страхового платежу на 50 відсотків у разі дотримання ними обов'язкових умов — особистого керування транспортним засобом з визначеним робочим об'ємом двигуна без мети надання платних послуг з перевезення пасажирів або вантажу та належності їм забезпеченого транспортного засобу, яким вони володіють не тільки на праві власності, а й на будь-якій іншій правовій підставі (договір підляду, оренди тощо)⁶;

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора від 30 січня 2003 року № 3-рп/2003 // Вісник Конституційного Суду України. — 2003. — № 1. — С. 24.

² Рішення Конституційного Суду України у справі про право на правову допомогу від 30 вересня 2009 року № 23-рп/2009 // Офіційний вісник України. — 2009. — № 79. — С. 62.

³ Рішення Конституційного Суду України у справі про зону відчуження від 25 жовтня 2000 року № 12-рп/2000 // Офіційний вісник України. — 2000. — № 44. — С. 72.

⁴ Рішення Конституційного Суду України у справі про безоплатну приватизацію житла від 10 червня 2010 року № 15-рп/2010 // Офіційний вісник України. — 2010. — № 52. — С. 21.

⁵ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Сердюка Вадима Леонідовича щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 63 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 13 травня 2015 року № 4-рп/2015 // Вісник Конституційного Суду України. — 2015. — № 3. — С. 42.

⁶ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Божка Валерія Віталійовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 13.1 стат-

— словосполучення «пенсіонерів по старості», що міститься в абзаці шостому статті 125 Житлового кодексу Української РСР, відповідно до якого пенсіонери по старості не можуть бути виселені з службових жилих приміщень без надання іншого жилого приміщення, необхідно розуміти так, що до пенсіонерів по старості, крім осіб, яким згідно із законодавством України призначено пенсію за віком, віднесено також осіб, що вийшли на пенсію за віком із зменшенням пенсійного віку, встановленого у статті 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 року № 1058–IV зі змінами, зокрема, на підставі статті 55 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 року № 796–XII зі змінами¹;

— за своєю юридичною природою свобода розпорядження власністю шляхом вчинення заповіту (свобода заповіту) є одним із основоположних принципів спадкового права, при цьому вона не є абсолютною.

Право на обов'язкову частку у спадщині мають малолітні, неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти спадкодавця, непрацездатна вдова (вдівець) та непрацездатні батьки, які спадкують, незалежно від змісту заповіту, половину частки, яка належала б кожному з них у разі спадкування за законом (обов'язкова частка) (абзац перший частини першої статті 1241 Цивільного кодексу України).

Отже, принцип свободи розпорядження власністю шляхом вчинення заповіту передбачає широкий обсяг правомочностей заповідача, згідно з якими він своїм волевиявленням може вплинути на зміст спадкових правовідносин. Однак застосування цього принципу обмежується законодавчо встановленою для окремої категорії спадкоємців гарантією, за якою, незалежно від змісту заповіту, ці особи спадкують половину частки, яка належала б їм у разі спадкування за законом. Перелік осіб, які мають право на обов'язкову частку у спадщині, встановлений у Цивільному кодексі України, є вичерпним і дає підстави віднести цих осіб до членів сім'ї чи найближчих родичів спадкодавця. Правочин, що вчиняється батьками (усиновлювачами), не може суперечити правам та інтересам їхніх малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей. Незалежно від змісту заповіту право на обов'язкову частку у спадщині мають повнолітні непрацездатні діти спадкодавця, які в установленому законодавством порядку визнані інвалідами I, II чи III групи².

Згідно із Законом України «Про Конституційний Суд України», якщо в процесі розгляду справи, у тому числі за конституційним зверненням, виявлено невідповідність Конституції України інших правових актів, крім тих, щодо яких відкрито про-

---

ті 13 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» від 23 грудня 2014 року № 7-рп/2014 // Вісник Конституційного Суду України. — 2015. — № 1. — С. 5.

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Скорохода Василя Васильовича щодо офіційного тлумачення словосполучення «пенсіонерів по старості», яке міститься в абзаці шостому статті 125 Житлового кодексу Української РСР від 11 червня 2014 року № 6-рп/2014 // Вісник Конституційного Суду України. — 2014. — № 4. — С. 9.

² Рішення Конституційного Суду України у справі про право на обов'язкову частку у спадщині повнолітніх непрацездатних дітей спадкодавця від 11 лютого 2014 року № 1-рп/2014 // Вісник Конституційного Суду України. — 2014. — № 2. — С. 15.

вадження, Суд визнає їх неконституційними (частина третя статті 61); якщо при тлумаченні конкретного закону буде встановлена наявність ознак його невідповідності Конституції України, КСУ у цьому ж провадженні вирішує питання щодо неконституційності відповідного закону (частина друга статті 95). КСУ у своїй практиці багаторазово застосовував зазначені норми Закону України «Про Конституційний Суд України», визнавши, зокрема, неконституційними положення:

— статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України та статті 268 Кодексу України про адміністративні правопорушення, якими обмежувалися права підозрюваного, обвинуваченого і підсудного та особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, на вільний вибір захисниками інших юристів, які мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи¹;

— статті 14¹ Кодексу України про адміністративні правопорушення, якою порушувався конституційний принцип індивідуалізації юридичної відповідальності²;

— Закону України «Про увічнення Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років», якими була порушена конституційно визначена процедура прийняття законів про порядок використання державних символів України³ тощо.

6. Конституційний Суд України як обов'язковий учасник процесу конституційної реформи

Конституція України визначає КСУ обов'язковим учасником процесу внесення змін до Основного Закону держави та відносить до його виключних повноважень надання висновків щодо відповідності законопроектів про внесення змін до Основного Закону держави таким вимогам:

— Конституція України не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України; Конституція України не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану (стаття 157 Конституції України);

— законопроект про внесення змін до Конституції України, який розглядався Верховною Радою України, і закон не був прийнятий, може бути поданий до Верховної Ради України не раніше ніж через рік з дня прийняття рішення щодо цього законопроекту; Верховна Рада України протягом строку своїх повноважень

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі про право вільного вибору захисника від 16 листопада 2000 року № 13-рп/2000 // Офіційний вісник України. — 2000 — № 47. — Ст. 2045.

² Рішення Конституційного Суду України у справі про адміністративну відповідальність у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху від 22 грудня 2010 року № 23-рп/2010 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=127888>

³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Костенка Юрія Івановича щодо офіційного тлумачення окремих положень підпунктів 1, 2 пункту 1 Закону України «Про внесення змін до Закону України “Про увічнення Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років” щодо порядку офіційного використання копій Прапора Перемоги» від 16 червня 2011 року № 6-рп/2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=142412>

не може двічі змінювати одні й ті самі положення Конституції України (стаття 158 Конституції України).

Наявність такого висновку відповідно до статті 159 Конституції України є обов'язковою умовою для розгляду парламентом законопроекту. Згідно з правовою позицією КСУ, викладеною у його Рішенні від 9 червня 1998 року, «включення статті 159 до розділу XIII Конституції України зумовлено тим, щоб не допустити внесення змін до Конституції України всупереч вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Звідси випливає, що згідно із статтею 159 Конституції України обов'язковій перевірці на відповідність статтям 157 і 158 Конституції України підлягає не тільки законопроект, поданий до Верховної Ради України в порядку статей 154, 155 і 156 Конституції України, але й усі можливі поправки, внесені до нього у процесі його розгляду на пленарному засіданні Верховної Ради України.

Отже, законопроект, який за висновком Конституційного Суду України відповідав вимогам статей 157 і 158 Конституції України і до якого було внесено поправки під час розгляду на пленарному засіданні Верховної Ради України, підлягає також перевірці Конституційним Судом України щодо відповідності цього законопроекту вимогам зазначених статей Конституції України перед прийняттям його як закону про внесення змін до Конституції України»¹.

У вересні 2010 року КСУ розглянув справу про конституційність Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (далі — Закон № 2222) та встановив наявність порушень конституційної процедури в процесі його прийняття.

Зокрема, з'ясувалося, що текст Закону № 2222 суттєво відрізнявся від тексту законопроекту № 4180, який свого часу був об'єктом дослідження Конституційного Суду України. З юридичної точки зору це вже був інший законодавчий акт, який знову мав би пройти конституційний контроль:

— у законопроекті № 4180 було передбачено, що члени Кабінету Міністрів України можуть суміщати свою посаду з мандатом народного депутата, а в Законі № 2222 ця норма була відсутня;

— положеннями законопроекту № 4180 було передбачено, що депутат позбавлявся свого мандата також у разі його примусового виключення керівним органом фракції, але Закон № 2222 такої норми не містив;

— у разі прийняття законопроекту № 4180 у незміненому вигляді Президент України призначав би не третину складу Конституційного Суду України (як на сьогодні), а його половину;

— Законом № 2222 встановлено правило, за яким повноваження Верховної Ради України, що обрана на позачергових виборах, проведених після дострокового припинення Президентом України повноважень Верховної Ради України попереднього скликання, не можуть бути припинені протягом одного року з дня її обрання, а в законопроекті № 4180 внесення таких змін до статті 90 Конституції України не було передбачено;

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі щодо внесення змін до Конституції України від 9 червня 1998 року № 8-рп/1998 // Офіційний вісник України. — 1998. — № 23. — Ст. 854.

— згідно із законопроектом № 4180 Президент України лише вносив кандидатуру Голови Служби безпеки України до Верховної Ради України, а відповідно до Закону № 2222 Президент України вносить до Верховної Ради України подання як про призначення, так і про звільнення з посади Голови Служби безпеки України.

Перелік розбіжностей між законопроектом № 4180 та Законом № 2222 можна було б продовжити, однак і наведені приклади свідчать про те, що 8 грудня 2004 року парламент розглядав інший законопроект, ніж той, стосовно якого він отримав висновок КСУ.

Порушення конституційної процедури під час прийняття Закону № 2222 було абсолютно очевидним і на цьому наголошували всі наукові установи, до яких Суд звертався із листами-запитами. Про це також йшлося у висновках європейських та вітчизняних публічних інститутів, зокрема Парламентської Асамблеї Ради Європи, Національної комісії із зміцнення демократії та утвердження верховенства права, Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії)¹.

Отже, Закон № 2222 було прийнято парламентом з порушенням конституційно визначеної процедури, що слугувало підставою для визнання його неконституційним в цілому².

Визнання неконституційним правового акта з мотивів порушення конституційної процедури його розгляду, ухвалення та набрання ним чинності, передбачене в частині першій статті 152 Конституції України, належить до виключних повноважень КСУ та «спрямоване не тільки на забезпечення стабільності конституційного ладу в Україні, гарантування конституційних прав і свобод людини і громадянина, цілісність, непорушність та безперервність дії Конституції України, її верховенство як Основного Закону держави, а й слугує нагадуванням для учасників законотворчого процесу, що будь-яке порушення конституційних приписів, якими б воно цілком не виправдовувалося, зрештою, буде оцінено відповідним чином»³.

Сумніви у легітимності Основного Закону держави, на підставі положень якого формуються законодавча система та органи державного управління, ставлять під загрозу неконституційності їх дії та акти, у тому числі в галузі захисту прав і свобод людини і громадянина. Конституція не може довільно змінюватися на угоду чинним політичним партіям, однак це не знаходить підтримки у вітчизняного законодавця.

У лютому 2014 року парламент ухвалив Закон України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України»⁴, вочевидь керуючись «революційною доцільністю», та, певна річ, без передбаченого Конституцією України висновку КСУ, зокрема, про те, чи не порушують внесені зміни конституційні права і свободи людини і громадянина.

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі про додержання процедури внесення змін до Конституції України від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010 // Вісник Конституційного Суду України. — 2010. — № 5. — С. 36.

² Там само.

³ Головін А. С. Захист прав і свобод людини і громадянина при здійсненні правосуддя Конституційним Судом України / А. С. Головін. — К. : Логос, 2011. — С. 224.

⁴ Про відновлення дії окремих положень Конституції України : Закон України від 21 лютого 2014 року № 742-VII // Відомості Верховної Ради України. — 2014. — № 11. — Ст. 143.

«Перше, на що варто звернути увагу при ознайомленні із Законом від 21 лютого 2014 року, — пише вітчизняний конституціоналіст В. Речицький, — це його назва. Зокрема, словосполучення: «відновлення дії... Конституції» є функціонально навантаженим в хибному, з конституційно-правової точки зору, керунку.

Адже стаття 85 чинної (на момент ухвалення Закону від 21 лютого 2014 року) Конституції України, яка містить перелік парламентських повноважень, не передбачає жодної можливості для «відновлення дії... Конституції України» шляхом однократного парламентського голосування. Як зазначається у статті 85 Основного Закону України, до повноважень Верховної Ради України (в плані можливих модифікацій Основного Закону) належить... «внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених розділом XIII цієї Конституції». Очевидно, що цей порядок є виключним за своїми процедурними параметрами, тривалим і складним»¹.

Натомість не варто забувати, що упродовж 20 років своєї діяльності КСУ розглянув близько 30 справ такої категорії й багаторазово давав висновки про неконституційність змін, які пропонувалося внести до Основного Закону держави, запобігаючи цим порушенню прав і свобод людини і громадянина.

Наприклад, у червні 1999 року після дослідження законопроекту про внесення змін до статті 46 Конституції України, що гарантує громадянам право на соціальний захист, Конституційний Суд України установив, що зміни, які пропонуються, де-факто позбавляють права на соціальний захист жінок віком після 55 років та чоловіків після 60, що не відповідає припису статті 157 Основного Закону України².

У січні 2008 року були визнані неконституційними запропоновані зміни до статті 118 Конституції України, що регламентує порядок здійснення виконавчої влади на місцях. Зокрема, Суд установив, що наслідком внесення цих змін буде скасування інституту висловлення недовіри голові обласної державної адміністрації депутатами обласної ради, що може призвести до обмеження прав громадян брати участь в управлінні державними справами, яке вони делегували депутатам зазначеного органу місцевого самоврядування, що є неприпустимим в аспекті вимог статті 157 Конституції України³.

Також, вирішуючи питання про відповідність вимогам статей 157 і 158 Конституції України законопроектів про внесення змін до Основного Закону України, Конституційний Суд України, зокрема, роз'яснив, що:

¹ Речицький В. Юридичний коментар до поточних конституційних трансформацій в Україні / В. Речицький [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://khp.org/ru/index.php?id=1396610063>

² Висновок Конституційного Суду України у справі про внесення змін до статті 46 Конституції України від 2 червня 1999 року № 2-в/1999 // Офіційний вісник України. — 1999. — № 24. — С. 176.

³ Висновок Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення зміни до Конституції України (щодо обмеження депутатської недоторканності) вимогам статей 157 і 158 Конституції України від 10 вересня 2008 року № 2-в/2008 // Офіційний вісник України. — 2008. — № 71. — Ст. 2397.

— граничний вік перебування на державній службі та на службі в органах місцевого самоврядування фактично є пенсійним віком для цієї категорії працівників. На пенсійний вік громадян впливає ряд чинників — економічний стан суспільства, рівень зайнятості, вікова структура населення тощо. Саме тому пенсійний вік, як правило, регулюється звичайними законами¹;

— образа чи наклеп на Президента України можуть розглядатися не тільки як посягання на громадянські права особи, що перебуває на цьому посту, але й як прояв неповаги до Української держави та її народу в цілому²;

— перехідні положення Конституції України спрямовані на її запровадження в життя. Значна частина перехідних положень згодом вичерпує свою дію і має лише історичне значення³.

Наприкінці 2015 року та на початку 2016 року КСУ розглянув ще дві справи стосовно законопроектів, розроблених робочими групами Конституційної Комісії, утвореної згідно з Указом Глави держави від 3 березня 2015 року № 119/2015⁴ в рамках конституційної реформи, та визнав такими, що відповідають приписам статей 157 і 158 Конституції України:

— законопроект про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади (реєстр. № 2217а)⁵;

— законопроект про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) (реєстр. № 3524)⁶.

2 червня 2016 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» № 1401–VIII (далі — Закон № 1401), який відповідно до його Прикінцевих та перехідних положень набрав чинності 30 вересня 2016 року.

Законом № 1401, зокрема, із статті 150 Конституції України вилучено повноваження КСУ щодо офіційного тлумачення законів України.

¹ Висновок Конституційного Суду України у справі про внесення змін до статті 46 Конституції України від 2 червня 1999 року № 2-в/1999 // Офіційний вісник України. — 1999. — № 24. — С. 176.

² Висновок Конституційного Суду України у справі про внесення змін до статей 80, 105, 108 Конституції України від 1 квітня 2010 року № 1-в/2010 // Вісник Конституційного Суду України. — 2010. — № 3. — С. 67.

³ Висновок Конституційного Суду України у справі про внесення змін до статей 85, 118, 119, 133, 136, 140, 141, 142, 143 Конституції України від 15 січня 2008 року № 1-в/2008 // Вісник Конституційного Суду України. — 2008. — № 1. — С. 60.

⁴ Про Конституційну Комісію : Указ Президента України від 3 березня 2015 року № 119/2015 // Офіційний вісник Президента України. — 2015. — № 7. — Ст. 464.

⁵ Висновок Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади вимогам статей 157 і 158 Конституції України від 30 липня 2015 року № 2-в/2015 // Офіційний вісник України. — 2015. — № 64. — Ст. 2138.

⁶ Висновок Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності доопрацьованого законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) вимогам статей 157 і 158 Конституції України від 30 січня 2016 року № 2-в/2016 // Офіційний вісник України. — 2016. — № 13. — Ст. 542.

Стосовно цього слід зауважити, що Суд уже розглядав питання про вилучення повноважень щодо офіційного тлумачення законів України й у своєму Висновку від 14 березня 2001 року, зокрема, зазначив таке:

«Вилучення із статей 147 і 150 Конституції України повноважень Конституційного Суду України офіційно тлумачити закони України та перенесення переліку суб'єктів звернення з частини першої статті 150 до частини другої цієї ж статті, як це пропонується в законопроекті, призведе до скасування існуючого права громадян звертатися до Конституційного Суду України з питань офіційного тлумачення Конституції і законів України.

Отже, зазначені зміни до статей 147 і 150 Конституції України не відповідають вимогам частини першої статті 157 Конституції України»¹.

Вище йшлося про те, що повноваження КСУ давати офіційне тлумачення законів України було пов'язане із захистом конституційних прав і свобод через інститут конституційного звернення (статті 42, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України»), оскільки, здійснюючи тлумачення законів України, КСУ унеможливило застосування роз'яснених конституційних та законодавчих положень суб'єктами правозастосування в інший спосіб, забезпечуючи цим конституційну законність на теренах Української держави.

Важливим також було те, що, порушуючи клопотання про офіційне тлумачення закону або його окремих положень, суб'єкт права на конституційне подання (звернення) де-факто ініціював здійснення конституційного судового контролю закону в цілому або його окремих положень, оскільки КСУ як гарант верховенства Конституції України не може тлумачити неконституційні законодавчі норми.

Натомість вилучення вказаного повноваження Конституційного Суду України не тільки збільшило ризики неоднакового застосування судами загальної юрисдикції та іншими органами державної влади законів України, а й матиме наслідком продовження дії у правовому полі держави неконституційних законів або їх окремих положень, що призводитиме до порушення конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Йдеться, зокрема, про те, що у змінах до Конституції України повноваження надавати офіційне тлумачення законів України не передане іншому органу судової влади, наприклад Верховному Суду України, що створює правову невизначеність стосовно інституту конституційного звернення як правового способу захисту прав і свобод людини і громадянина. До того ж жодний інший орган державної влади України, крім КСУ, не має повноважень вирішувати питання неконституційності законів.

Альтернативою інтерпретаційної діяльності КСУ в галузі захисту прав і свобод людини і громадянина є запровадження Законом № 1401 інституту конституційної скарги. Нині щодо цього можна лише констатувати, що багаторічна полеміка стосовно доцільності запровадження інституту конституційної скарги набула логічного вирішення. Хоча наскільки рівноцінною є ця заміна, покаже час.

¹ Висновок Конституційного Суду України у справі про внесення змін до статей 84, 85 та інших Конституції України від 14 березня 2001 року № 1-в/2001 // Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 1997–2001 / відп. ред. П. Б. Євграфов. — К. : Юрінком Інтер. 2001. — Кн. 2. — С. 330–341.

Так, Конституція України доповнена статтею 151¹ такого змісту: «Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України. Конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано»¹.

Як вбачається з наведеного тексту статті 151¹ Конституції України, запропонована модель і є нормативною конституційною скаргою, що пов'язана з розглядом конкретної справи. За нею оскарженню підлягатиме лише нормативно-правовий акт — закон, покладений в основу ухвалення індивідуального акта (насамперед судового рішення), тоді як остаточний правозастосовний акт у разі задоволення конституційної скарги переглядатимуть суди загальної юрисдикції чи інші уповноважені суб'єкти у встановленому законом порядку.

На нашу думку, така модель розумно обмежить кількість звернень до КСУ, сприятиме його розвантаженню та повною мірою забезпечить належне розмежування конституційної та загальної юрисдикцій.

Водночас слід зазначити, що статтею 151¹, якою доповнено Конституцію України, встановлено нормативну вимогу стосовно реалізації громадянами права на звернення до Конституційного Суду України з конституційною скаргою, але така вимога повинна була б міститися насамперед у змінах до статті 55 Конституції України, оскільки громадяни повинні чітко знати і розуміти всі наявні в Основному Законі України умови реалізації права на конституційну скаргу.

Без корегування змін до статті 55 Основного Закону України особи, які визначені суб'єктами права на конституційну скаргу, якщо їм на підставі закону не буде забезпечена безоплатна професійна правова допомога, звертатимуться з конституційними скаргами до Конституційного Суду України, керуючись лише відповідним положенням статті 55 Конституції України, а не положеннями статті 151¹, які стосуються повноваження Конституційного Суду України розглядати конституційні скарги.

Порівняльний аналіз положень частини четвертої статті 55 та статті 151¹ Конституції України дає підстави для висновку, що частина четверта ст. 55 Основного Закону України містить елемент правової невизначеності, оскільки в ній зазначається про реалізацію права на конституційну скаргу, але, як зазначено, з підстав, установлених самою Конституцією. Однак підстава для конституційної скарги є важливим ключовим елементом самого права на таку скаргу і тому підстава має бути вказана разом із викладенням права на конституційну скаргу як такого.

Тому до частини четвертої статті 55 Конституції України необхідно внести положення щодо вичерпання особою всіх національних засобів судового захисту як умови прийнятності конституційної скарги, оскільки без цього та за відсутності професійної правової допомоги громадянам буде доволі складно реалізувати

¹ Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України від 2 червня 2016 року № 1401–VIII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1401-19>

право на конституційну скаргу, яке розглядається в контексті забезпечення права кожного на судовий захист.

Для деталізації конституційної моделі індивідуальної скарги, нормативного врегулювання елементів правового механізму її функціонування, процедури її приймання та розгляду, виконання рішення КСУ у справі за такою скаргою є актуальним питання щодо внесення змін та доповнень і до Закону України «Про Конституційний Суд України».

Зміни повинні стосуватись насамперед статей 13, 38, 45, 47, 55 цього Закону. Крім того, главу 6 «Звернення до Конституційного Суду України» слід доповнити окремими положеннями, присвяченими конституційній скарзі, а розділ III «Особливості конституційного провадження» — окремою главою, в якій буде визначено особливості конституційного провадження у справі за такою скаргою.

Окремі процедурні питання провадження у справі за конституційною скаргою за потреби можуть бути врегульовані Регламентом Конституційного Суду України.

Однак, на наше переконання, ні закон, ні тим паче Регламент КСУ не можуть вирішити основну проблему, яка, поза сумнівів, виникне під час функціонування механізму інституту конституційної скарги. Йдеться про те, що до прийняття нового закону про КСУ не врегульовано питання правових наслідків ухвалення рішення КСУ за результатами розгляду справ за конституційними скаргами.

Якщо Суд визнає закон або окремі його положення неконституційними, то, безумовно, це матиме наслідком втрату ним (ними) чинності з дня ухвалення відповідного рішення. Однак, підкреслимо, — з дня ухвалення рішення! Натомість справа стосується остаточного судового рішення, яке було ухвалене судом загальної юрисдикції на підставі чинного на момент його прийняття закону. Наприклад, за таких юридичних обставин було надано право власності на майно, було набуто право на спадщину, було припинено діяльність суб'єкта господарювання, було засуджено до кримінального покарання тощо.

Остаточне судове рішення згідно з Конституцією України є обов'язковим (пункт 9 частини другої статті 129) і не передбачає можливості відтермінування його виконання у зв'язку зі зверненням до КСУ або використання інших «національних засобів юридичного захисту». Також незрозуміло, які саме інші «національні засоби юридичного захисту», крім КСУ, можуть вирішувати питання неконституційності закону, на підставі якого ухвалене судове рішення.

Отже, майно може бути продано, спадщина витрачена, суб'єкт господарювання розорений, засуджений до кримінального покарання, оскільки навіть за умов перегляду судового рішення проблема сатисфакції особі, яка зазнала моральної чи матеріальної шкоди внаслідок застосування неконституційного закону (до речі, передбачено у частині третій статті 152 Конституції України), залишається неврегульованою.

Таким чином, єдине, на що реально може сподіватися громадянин за результатами розгляду КСУ його конституційної скарги у запропонованому вигляді, — це те, що визнаний неконституційним закон у подальшому не буде застосовуватися. Тобто не реалізована, власне, ідея запровадження конституційної скарги як альтернативи звернень громадян до Європейського суду з прав людини, оскільки

основним критерієм є те, що цей Суд, у разі задоволення скарги, визначає розмір компенсації за завдану моральну та матеріальну шкоду, виконання цього є обов'язковим в Україні¹.

Гультай М. Защита прав и свобод человека и гражданина Конституционным Судом Украины. В статье рассматриваются значение, роль и место Конституционного Суда Украины в конституционном общегосударственном механизме защиты прав и свобод человека и гражданина. Анализируются правовые основы функционирования Конституционного Суда Украины как единственного органа конституционной юрисдикции, которые обусловлены правовой природой самой Конституции Украины как акта учредительной власти Украинского народа, признанием государством основных, естественных и неотъемлемых прав и свобод человека, а также необходимостью обеспечения верховенства права и Конституции Украины на всей территории государства.

Анализ практики Конституционного Суда Украины по решению вопросов конституционности законов, иных правовых актов, официального толкования положений Конституции Украины свидетельствует, что конституционная юрисдикция касается всех основных, естественных и неотъемлемых прав и свобод человека, таких как право на жизнь, право на свободу и личную неприкосновенность, право на свободу передвижения, право на информацию, право частной собственности, право на участие в управлении государственными делами, право на судебную защиту и других прав человека и гражданина.

На современном этапе государственного строительства в Украине происходит внедрение института конституционной жалобы как наиболее эффективного индивидуального доступа граждан к органу конституционного контроля и в то же время правовому механизму защиты основных, естественных и неотъемлемых прав и свобод человека.

Правовая модель конституционной жалобы внедрена путем внесения изменений в Конституцию Украины, а именно в ее статью 55 и дополнение ее статьей 151¹. Методологическое определение конкретной модели конституционной жалобы неразрывно связано с внедрением принципов верховенства права, верховенства Конституции Украины и необходимостью обеспечения конституционного общегосударственного правового механизма защиты основных, естественных и неотъемлемых прав и свобод человека.

Анализ конституционно-правового механизма внедрения института конституционной жалобы в Украине свидетельствует об актуальности его дальнейшего усовершенствования как альтернативы обращению граждан в Европейский суд по правам человека.

Ключевые слова: защита прав и свобод человека, Конституционный Суд Украины, верховенство права, верховенство конституции, основные, естественные и неотъемлемые права и свободы человека, конституционная жалоба.

Hultai M. The protection of human and citizen's rights by the Constitutional Court of Ukraine. The article concerns the importance, role and place of the Constitutional Court of Ukraine in the national constitutional mechanism of the protection of human and citizen's rights and freedoms. The author studies the legal fundamentals of functioning of the Constitutional Court of Ukraine as the sole body of constitutional jurisdiction, which are caused by the legal nature of the Constitution of Ukraine as an act of constituent power of the Ukrainian people, recognition of fundamental, natural and inalienable rights and freedoms by the state, as well as the necessity to ensure the rule of law and the Constitution of Ukraine throughout the state.

Analysis of the jurisprudence of the Constitutional Court of Ukraine on the constitutionality of laws and other legal acts, the official interpretation of the Constitution of Ukraine indicates that the constitutional jurisdiction covers all fundamental, natural and inalienable

¹ Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 30. — Ст. 260.

human rights and freedoms such as the right to life, the right to liberty and security, the right to freedom of movement, the right to information, the right to private property, the right to participate in public affairs, the right to judicial protection and other human and citizen's rights.

At the present stage of the state building in Ukraine the institute of constitutional complaint as the most effective individual access of the citizens to the body of constitutional control and at the same time the legal mechanism of the protection of fundamental, natural and inalienable human rights and freedoms is being introduced.

The legal model of constitutional complaint has been introduced by the amendments and supplements to the Constitution of Ukraine – to Article 55 and supplement by Article 151¹. Methodologically the determination of specific model of constitutional complaint is inextricably linked with the implementation of the rule of law, supremacy of the Constitution of Ukraine and the necessity to ensure national constitutional legal protection mechanism of fundamental, natural and inalienable human rights and freedoms.

Analysis of constitutional and legal mechanism for introduction of a constitutional complaint in Ukraine indicates the necessity for its further improvement as an alternative of the applications of citizens to the European Court of Human Rights.

Key words: *the protection of human rights, the Constitutional Court of Ukraine, rule of law, supremacy of the constitution, fundamental, natural and inalienable human rights, constitutional complaint.*

До питання про методологію конституційної юрисдикції

М. Костицький

доктор юридичних наук, професор,
дійсний член (академік)
Національної академії правових наук України,
член-кореспондент
Національної академії педагогічних наук України,
заслужений юрист України,
суддя Конституційного Суду України у відставці

Н. Кушакова-Костицька

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
заслужений юрист України

У статті дається характеристика методології права і її зв'язку з конституційним судочинством, наголошується на відмінності права і закону; пропонується ієрархія законів і норм, у якій «людські» закони (прийняті парламентом чи на референдумі) посідають останнє місце. Висловлюється міркування, що оптимальною методологією конституційного судочинства, яке здійснює конституційний суд (як суд права, а не факту), є юснатуралізм, котрий певною мірою корелюється з нормативізмом.

Ключові слова: методологія, метод, правотворення, законотворення, закон, лібералізм, юснатуралізм, нормативізм, право.

Питання розробки і застосування наукової методології завжди було дискусійним, таким воно залишається і в сучасній правовій науці. Для вирішення актуальних завдань, які сьогодні виникають у правовій сфері, правильне визначення відповідної методології дослідження може відігравати визначальну позитивну роль для подальшого розвитку вітчизняної юридичної науки і практики.

Існують різні визначення терміна «методологія». Вважається, що методологією пізнання виступає цілісне, структурне вчення. Вона є повним світоглядом, що ґрунтується на теоретичній концепції, теорії, крізь призму якої пізнається буття світу, природні та суспільні явища¹. Деякі автори не сприймають ієрархічну трактовку методологій (філософська, загальнонаукова, конкретно-наукова), а вважають, що суб'єкт пізнання використовує на рівні світогляду вже готову теорію, концепцію, стає її прихильником і послідовником або творить власну світоглядну теорію чи концепцію, в її контексті досліджує об'єкт пізнання. Пізнання може бути теоретичним, практичним чи змішаним. Юридичне пізнання, пов'язане з юриспруденцією як науково-практичним комплексом (поряд із такими самими комплексами: медициною, психологією, педагогікою, технікою), є змішаним пізнанням. У ньому може використовуватись монопізнання (із застосуванням єдиної

---

¹ Костицький М. В. Філософсько-правові питання методології юридичної науки / М. В. Костицький // Філософські та методологічні проблеми права. — 2011. — № 2. — С. 13–26.

методології) або еkleктичне пізнання (із застосуванням декількох методологій). Правда, остання швидше виступає як еkleктика методик. На нашу думку, доцільно виокремлювати методологію (світоглядний рівень), методика (технологічний рівень), методи (інструментальний рівень).

Треба зазначити, що сьогодні в науці загалом і правознавстві зокрема має місце недиференційований підхід, змішування понять «методологія», «методика» і «метод». Так, у щойно опублікованій «Великій українській юридичній енциклопедії» (виданій під егідою Національної академії правових наук у 2017 році) методологія правового пізнання визначається як система засобів, прийомів та інструментів осмислення права або окремих правових явищ¹. Видається, що засоби та інструменти належать до методів, а прийоми можуть бути пов'язані з методикою пізнання. Звичайно, вони пов'язані з методологією. Але суб'єкт пізнання може бути послідовником, наприклад, позитивістської методології, а використовувати соціологічні, психоаналітичні чи феноменологічні методи.

Для аналізу методології конституційної юрисдикції в контексті правотворчості визначимося з поняттям «правотворчість». Українська «Юридична енциклопедія» (видання Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України) характеризує правотворчість як напрям діяльності держави, пов'язаний із офіційним закріпленням норм права шляхом формування приписів, їх зміни, доповнення та скасування². Ця енциклопедія вийшла друком два десятиліття тому, отже, вплив на визначення цього терміна якщо не «матеріалістичної діалектики», то методології радянського позитивізму і нормативізму, звичайно, відчувається. Відродження в Україні філософії права (перші підручники з цієї дисципліни видано наприкінці 90-х років XX століття) дає можливість переосмислити зміст цього терміна в умовах сьогодення.

Правники і філософи трактують право як нормативну форму вираження свободи³, як конкретну соціальну форму, в якій втілена воля цивілізованої спільноти⁴, як норми, встановлені зовнішнім авторитетом, переважно державою, як такі, що випрацьовуються соціальними відносинами, поступово складаються та викристалізуються з психічних переживань, кореняться в етичній свідомості людини тощо⁵. У сучасній європейській юридичній науці автори уникають давати визначення права, а пишуть про природне право, позитивне право, реалістичне право, розуміння права через концепцію аргументації, аналітично-мовний підхід, право як соціальну техніку тощо⁶.

¹ Велика Українська юридична енциклопедія : у 20 т. — Т. 2 : Філософія права / Нац. акад. правових наук України [та ін.]. — Х. : Право, 2017. — С. 460.

² Юридична енциклопедія : в 6 т. — Т. 5 / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; редкол.: Ю. С. Шемшученко [та ін.]. — К. : Укр. енциклопедія, 1998. — С. 51.

³ Нарсесянц В. С. Філософія права : учеб. для вузов / В. С. Нарсесянц. — М. : ИНФРА-М, 1997. — С. 20.

⁴ Бачинін В. А. Філософія права : словник / В. А. Бачинін, В. С. Журавський, М. І. Панов. — К. : Ін Юре, 2003. — С. 259.

⁵ Кістяківський Б. Вибране / Б. Кістяківський. — К. : Абрис, 1996. — С. 189.

⁶ Oniszezur J. Filozofia i teoria prawa / J. Oniszezur. — Warszawa : Wydawnictwo C. H. Becz, 2008. — 1100 s.; Henkel H. Einführung in die Rechtsphilosophie. Grundlagen des Rechts / H. Henkel. — München : Verlag. C.H.Becz, 1977. — 573 s.

На нашу думку, до права слід підходити як до метафізичного, екзистенційного, онтологічного феномену. Воно є конкретизацією всезагальних законів природи, законів буття в конкретних умовах, часі і місці. Носієм права є свідомість індивіда і соціальних груп соціуму в цілому. Оскільки у свідомості виокремлюють низку підсистем: релігійну, моральну, світоглядну (філософську), політичну, культурологічну, правову та інші, то логічно вважати, що право нерозривно пов'язане з релігійними, етичними, політичними, економічними та іншими нормами і правилами.

В ієрархії норм суспільного регулювання право пов'язане і з етичними нормами, і з законами (людськими) таким чином:

- 1) всезагальні закони (природні);
- 2) етичні закони (норми);
- 3) право, правові норми;
- 4) закони (людські, державні)¹.

З огляду на зазначене видається, що оскільки право — ідеальний феномен, то правотворчість є свідомо і підсвідомо діяльність індивіда, соціальних груп, інституцій соціуму з усвідомлення всезагальних законів, етичних соціальних норм і трансформації їх на рівні свідомості в норми традицій, звичаїв, бажане нормативне врегулювання державою чи місцевим самоврядуванням певних правил. Тому коли йдеться про парламент, уряд, органи виконавчої влади і місцевого самоврядування та інші державні інституції, доцільно говорити не про правотворчість, а про законотворчість і нормотворчість, які пов'язані з правотворчістю, але не є тотожними. Можна стверджувати, що правотворчість і законотворчість перебувають в ієрархічному зв'язку: законотворчість і нормотворчість повинні бути похідними, вторинними від правотворчості. Невідповідність законів (законотворчості) і нормативних актів (нормотворчості) праву (правотворчості) може свідчити про неправовий або навіть антиправовий характер законів і нормативних актів.

Методологією правотворчості можуть виступати теорії креативного сприйняття (Дж. Берклі), продуктивної уяви (І. Кант, Ф. Шеллінг), протистояння творчого органічного начала технічній раціональності (А. Бергсон), «граничного досвіду», «самоактуалізації» (Е. Фромм, К. Роджерс, А. Маслоу), «глибинної психології» архетипів свідомості (З. Фрейд, К. Г. Юнг) тощо.

Цікавою є чотириланкова модель творчості Г. Уоллеса:

- а) підготовча стадія;
- б) інкубація ідеї;
- в) осяяння;
- г) перевірка.

Будучи характерною для творчості взагалі, вона певною мірою стосується і правотворчості, хоча коли йдеться про останню, має місце певна специфіка. Видається, що третя стадія (внутрішнє (*inside*) осяяння) у правотворчості проявляється не як одномоментний, а тривалий акт (хоча миттєве «осяяння» не виключається). Але на відміну від правотворчості загалом наведена схема не підходить для законотворчості/нормотворчості. Там діють інші правила, інші методології.

¹ Костицький М. В. Ренесанс натурфілософії або всезагальні (космічні) закони як джерело права : доповідь / М. В. Костицький. — К., 2010. — С. 20 (Академічні читання; вип. 15).

Так, методологія законотворчості, з одного боку, пов'язана із методологією правотворчості, з другого — з методологією, на якій базується творення сучасної української держави і громадянського суспільства. Такою методологією є теорія класичного лібералізму (від лат. *liberalis* — вільний). Зауважимо, що йдеться не про неолібералізм, не про постлібералізм, а саме про класичний лібералізм. Суттю цієї теорії є обґрунтування визнання прав людини, верховенства права, парламентської демократії, приватної власності та вільного підприємництва. Лібералізм у класичному (зазначеному вище) розумінні зародився у XVII–XVIII сторіччях як ідеологія третього стану. Першу суспільну практику лібералізму вбачають у визвольній війні іспанців проти Наполеона Бонапарта (1810 рік) та творенні ними відповідного законодавства.

У філософському дискурсі лібералізму виокремлюються такі базові ідеї, як свобода, прогрес, раціоналізм, індивідуалізм, суспільний договір, громадянське суспільство, конституціоналізм, взаємини особи і держави. Чітко окресленими є англосаксонський лібералізм зі значною роллю спонтанних чинників та континентально-європейський лібералізм зі скепсисом до спонтанних чинників та превалюванням конструктивістського раціоналізму в суспільному та державно-правовому розвитку. На зламі XIX–XX сторіч класичний лібералізм почав трансформуватися у сучасний лібералізм як соціальний ліберал-реформізм чи неолібералізм. Центральним питанням сучасного лібералізму стало питання соціальних гарантій прав і свобод особи та ідея державного регулювання соціальної сфери, партнерських взаємин між собою та державою, правової держави. Різновидом сучасного лібералізму є неолібералізм, який базується на саморегулюванні економіки, вільній конкуренції, економічних свободах, поширенні корпоративних тенденцій, соціальному захисті та партнерстві, поєднанні вільної конкуренції з державним регулюванням¹.

Конституція України, прийнята в 1996 році, закріпила здебільшого ліберальну доктрину, яка виражається у відповідальності держави перед людиною, здійсненні нею соціального захисту суб'єктів права власності, господарювання, забезпеченні соціального розвитку економіки, конкуренції, недопущенні монопольного становища і недобросовісної конкуренції на ринку, захисті прав споживачів, контролі за якістю і безпечністю продукції, послуг і робіт тощо.

За четверть сторіччя ліберальна доктрина реалізовувалася в Україні з різною інтенсивністю.

Існували періоди мінімального втручання в економіку і діяльність громадянського суспільства, мали місце спроби перейти на так зване ручне управління та адміністрування, а були часи з превалюванням авторитарного врегулювання всіх сфер суспільного життя. Отже, можна стверджувати, що ліберальну ідею в українському державно-правовому творенні впроваджено далеко не повністю.

Ідея розбудови правової держави, втілення демократичних принципів на всіх рівнях діяльності державних інституцій знайшла своє конкретне відображення на прикладі Конституційного Суду України (далі — КСУ), який є єдиним органом конституційної юрисдикції. Його функції, структура завдання визначено Конституцією

¹ Політологія : навч. енциклопед. словник-довідник/ за наук. ред. Н. М. Хоми. — Л. : Новий світ, 2000. — 2014. — С. 349–351, 429.

і законами України, насамперед Законом України «Про Конституційний Суд України».

Один із авторів цієї статті в період перебування на посаді судді КСУ першого складу неодноразово наголошував на тому, що цей Суд є «судом права», а не «судом факту», що він єдиний судовий орган у країні, який діє в парадигмі верховенства права (в «чистому» вигляді), і що рішення КСУ є судовими прецедентами і джерелами права. Минуло вже понад два десятиріччя з часу створення КСУ, а проголошені міркування продовжують викликати дискусії не лише серед суддів, а й серед науковців.

Сьогодні, крім упровадження принципу верховенства права в діяльність КСУ як одного з базових принципів його функціонування, надзвичайно актуальним є офіційне визнання прецедентного характеру його рішень. Зауважимо, що під прецедентом (від лат. *praece-deus, praecedentis* — попередній, той, що передує) у випадку конституційної юрисдикції розуміють рішення органу конституційної юрисдикції в конкретній справі, яке є обов'язковим при вирішенні аналогічних справ цією самою інституцією та іншими судами України, іншими органами держави та місцевого самоврядування, громадськими організаціями та іншими суб'єктами громадянського суспільства.

Важливим моментом при аналізі сучасної судової практики є, на нашу думку, синтез двох провідних правових систем: прецедентної (англо-американської) та статутної континентальної (романо-германської). Цей процес не пов'язаний тільки з інтеграцією держав у єдиний союз (наприклад, Європейський Союз (далі — ЄС)), а скоріше є віддзеркаленням всесвітньої тенденції глобалізації, яка поглинає всі сфери суспільної діяльності. Так, своєрідним свідченням цього можна вважати розроблення Конституції Європейського Союзу, яке почалося ще в 1990 році (модернізований текст Конституції ухвалено Європейською Радою на саміті ЄС 18 червня 2004 року та підписано 29 жовтня того самого року). Планувалося, що Конституція ЄС буде ратифікована національними та регіональними парламентами чи референдумами протягом двох років. Хоча і донині Конституція ЄС не набула чинності, інтегративні процеси в Європі активно поширюються на всі сфери життєдіяльності, зокрема, у галузі судочинства. Так, наприклад, підтвердженням цього є практика Суду ЄС, рішення якого мають прецедентний характер.

Треба наголосити, що інтеграція зазначених вище правових систем відбувається не тільки у країнах, які входять до Європейського Союзу, а й в інших країнах (у тому числі в Україні), які входять до Ради Європи та визнають рішення Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ). Рішення ЄСПЛ є обов'язковими для України не лише щодо сторін, які зверталися до Суду чи були відповідачами, а й щодо інших аналогічних справ, які можуть розглядатись у національних судах. Тобто рішення ЄСПЛ теж мають прецедентний характер. Певною мірою залишається дискусійним питання про обов'язковість для українських судів рішень ЄСПЛ у справах за зверненням іноземних держав і громадян (коли такі звернення не стосувалися України).

Прецедентами, на нашу думку, є і рішення (а, можливо, й висновки) Конституційного Суду України. Хоча вони можуть стосуватися конкретних правовідносин та ініціюватися фізичними особами (стаття 151¹ Конституції України), все ж при вирішенні справ у спеціалізованих судах чи судах загальної юриспруденції

денції судді зобов'язані враховувати правові позиції КСУ, викладені у рішеннях і висновках.

Постає питання, чи зобов'язані органи виконавчої влади та місцевого самоврядування враховувати правові позиції КСУ. Видається, що рішення і висновки є прецедентними в широкому розумінні, тобто виступають джерелами права поряд із традиціями, звичаями, договорами, правовими доктринами, законами і підзаконними актами.

Отже, можна стверджувати, що в контексті імперативної вимоги статті 8 Конституції України щодо всезагальної дії принципу верховенства права рішення і висновки КСУ як прецеденти і джерело права мають використовуватися при прийнятті рішення в органах усіх гілок влади та місцевого самоврядування.

Застосування судових рішень (зокрема і КСУ) як прецедентів не є новелою чи сучасним винаходом. Ще в Стародавньому Римі рішення преторів і магістратів були обов'язковими при розгляді аналогічних справ. Прецеденти є джерелом права у Великій Британії, країнах Британської Співдружності, США. У США, правда, відмовилися від принципу «жорсткого» судового прецеденту і в федеральних, і в судах штатів. У США панує більша свобода дій (щодо прецедентів), ніж, наприклад, у Великій Британії.

Треба зазначити, що в країнах із континентальною системою права (попри їх участь у Європейському Союзі та поширення «союзних» правил на національну практику) рішення органів конституційної юрисдикції чи конституційного контролю мають прецедентний характер. Так, у Франції практика Конституційної Ради розглядається як джерело конституційного права. Рішення Федерального конституційного суду ФРН не тільки мають статус безумовного авторитету, а й виступають прецедентом щодо федеральних земельних і регіональних правовідносин.

В Італії рішення Конституційного Суду теж мають прецедентний характер. Крім того, існує неписана традиція, що Конституція Італії в багатьох сферах є такою, як її розуміє Конституційний Суд.

Прецедентами і джерелами права є також рішення конституційних чи вищих судів у таких країнах, як Швейцарія, Нідерланди, Данія, Норвегія, Фінляндія, Ісландія, Португалія, Іспанія, Туреччина.

Таким чином, з огляду на зазначену вище оцінку рішень і висновків Конституційного Суду України як прецедентів і джерел права виникає слушне запитання: а в якій методологічній парадигмі діє КСУ?

Можна стверджувати, що найпоширенішою методологією сьогоdnішнього правозастосування в Україні є юридичний позитивізм у своїй крайній формі — формі нормативізму, згідно з яким право й закон є синонімами, монопольним творцем права/закону є держава, а верховенство права *de facto* розуміється як точне і неухильне дотримання закону. Напевно, таку традицію схвалює і дотримується її переважна більшість юристів в Україні. Можна додати, що такий методологічний підхід у правозастосуванні і передусім у судочинстві пов'язаний із методологічною спадщиною радянських часів та домінуванням у Європі нормативізму як методології впродовж першої половини ХХ сторіччя.

Досвід так званих тоталітарних держав показав, що панування нормативістської методології в юриспруденції може мати негативні наслідки не лише щодо міжособових, міжнаціональних, а й глобальних взаємин. Певною реакцією на таку

юридичну практику деяких держав та панування в них методології нормативізму було прийняття Генеральною асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року Загальної Декларації прав людини та підписання 4 листопада 1950 року Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Конвенція набула чинності 3 вересня 1953 року).

Видається, що саме ці два документи відіграли переломну роль у визнанні невідчужуваних, ніким не даних чи встановлених прав і свобод людини приматом у діяльності держав світу і, зокрема, Європи.

Минуло понад півсторіччя, і сьогодні майже всі світові держави хоча б формально визнають природні права і свободи людини. Це є рівень політико-правовий і рівень правозастосування та пов'язані з ним рівні правотворення та правоохорони. Іншими словами — рівень практики. А як же бути із рівнем теорії? Адже як ми раніше підкреслювали, юриспруденція, а, отже, і юрисдикція — це науково-практичний комплекс.

Теоретичний рівень передбачає застосування в юридичному пізнанні методології юснатуралізму (від лат. *jus naturale* — природне право), яка полягає в тому, що право впливає із законів буття, природи, моральних принципів, є взаємопов'язаним з іншими соціальними нормами, а не лише з волею держави, правителя, парламенту тощо. При такому підході право нерозривно пов'язане зі свідомістю (яка є первинною по відношенню до матерії) і світоглядом народів, суспільних груп, націй, цивілізацій, із правовою, релігійною, філософською, науковою традиціями.

Тому коли йдеться про діяльність Конституційного Суду України, який своїми рішеннями і висновками творить правові прецеденти, а отже, і джерела права, застосування ним методології юснатуралізму, власне, і полягає у пізнанні права як підсистеми всіх соціальних норм, з урахуванням рівня правосвідомості як підсистеми суспільної свідомості взагалі.

Поряд із методологією юснатуралізму КСУ використовує і позитивістську методологію, зокрема нормативізм. На останньому базується, як уже зазначалося, пізнання суспільних явищ через призму закону, законності. Але те, що необхідно для застосування судами загальної юрисдикції і спеціальними судами, які мають справу з фактами, не може бути визначальним для конституційної юрисдикції. Суд, який творить право, передусім повинен базувати свою діяльність на принципі верховенства права, на юснатуралізмі (враховуючи чи вибірково користуючись позитивізмом і нормативізмом).

На практиці ж питання впровадження методології юснатуралізму в діяльність будь-якого конституційного суду є проблематичним. Так, наприклад, у зв'язку зі специфікою формування складу Конституційного Суду України навряд чи можна стверджувати, що має місце методологічна наступність у його діяльності. Щодо в'ять років приходять нові професіонали, здебільшого з юридичної практики, які з огляду на віковий ценз судді десятиріччями базували свою діяльність на позитивістському підході. На засвоєння ж специфіки і змісту діяльності КСУ як суду права може знадобитися значний проміжок часу. Зрозуміло, що жодними дидактичними чи імперативними прийомами щодо цих осіб діяти неприпустимо.

Грунтуючи свою діяльність саме на принципі верховенства права, Конституційний Суд України гарантовано утвердить свій статус як суд права, що,

в свою чергу, зумовить зростання ролі юснатуралістичної методології як при здійсненні конституційної юрисдикції, так і в юридичній практиці загалом.

Костицкий М., Кушакова-Костицкая Н. К вопросу о методологии конституционной юрисдикции. В статье дается характеристика методологии права, её связи с конституционным судопроизводством, делается акцент на отличии права и закона; предлагается иерархия законов и норм, в которой «человеческие» законы (принятые парламентом или на референдуме) занимают последнее место. Высказывается мнение, что оптимальной методологией конституционного судопроизводства, осуществляемого конституционным судом (как судом права, а не факта), является юснатурализм (который в определенной степени коррелируется с нормативизмом).

Ключевые слова: методология, метод, правотворчество, законотворчество, закон, либерализм, юснатурализм, нормативизм, право.

Kostytskyi M., Kushakova-Kostytska N. On the issue of the methodology of the constitutional jurisdiction. The article provides the characteristic of the methodology of law, its connection with constitutional jurisdiction, the difference between law and rule is emphasized, the hierarchy of rules and norms, where the «human» rules (adopted by the parliament or on the referendum) take the last place is suggested. An opinion is expressed that the optimal methodology of the constitutional jurisdiction, exercised by the Constitutional Court of Ukraine (as a court of law but not a court of fact), is a jusnaturalism (that is correlated to normativism to a certain extent).

Key words: methodology, method, law-making, rule, liberalism, jusnaturalism, normativism, law.

ДРУГИЙ КОНГРЕС АСОЦІАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВОСУДДЯ КРАЇН РЕГІОНІВ БАЛТІЙСЬКОГО ТА ЧОРНОГО МОРІВ

**Огляд Другого конгресу
Асоціації конституційного правосуддя
країн регіонів Балтійського
та Чорного морів**

1–2 червня 2017 року в місті Харкові відбувся Другий конгрес Асоціації конституційного правосуддя країн регіонів Балтійського та Чорного морів (*BBCJ*) на тему «Роль конституційних судів у тлумаченні положень національних конституцій в контексті загально визнаних принципів та норм міжнародного права, права ЄС, рішень міжнародних судів» (далі — Конгрес).

Захід організовано Конституційним Судом України на базі Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого спільно з Координатором проєктів ОБСЄ в Україні, Німецьким фондом міжнародного правового співробітництва та за підтримки Національної академії правових наук України.

У роботі Конгресу взяли участь голови та судді конституційних судів — члени Асоціації конституційного правосуддя країн регіонів Балтійського та Чорного морів (України, Грузії, Республіки Молдова, Литовської Республіки), судді Конституційного Суду України у відставці, судді органів конституційної юрисдикції іноземних держав — Естонії, Латвії, Хорватії, Чехії, Чорногорії, представники міжнародних організацій та фондів, зокрема Ради Європи, ОБСЄ, Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеціанської Комісії), Німецького фонду міжнародного правового співробітництва (*IRZ*), проєкту *USAID*, юридичної групи *LCF*, дипломатичного корпусу, а також органів державної влади України (Адміністрації Президента України, Верховної Ради України, Харківської обласної ради, Харківської міської ради, судових установ), вчені вітчизняних та зарубіжних навчальних, наукових закладів (Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Національної академії правових наук України, Регенсбурзького університету, Університету імені Миколаса Ромеріса, Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, Харківського національного університету внутрішніх справ, Академії Державної пенітенціарної служби та інших).

Відкриваючи захід, в.о. Голови Конституційного Суду України, Голова Асоціації конституційного правосуддя країн регіонів Балтійського та Чорного морів **Юрій Баулін** від імені суддів Конституційного Суду України привітав присутніх із початком роботи Конгресу та подякував за згоду взяти в ньому участь. У вступному слові він, зокрема, наголосив на важливості й актуальності обраної теми й зупинився на тих обставинах, що зумовлюють необхідність тлумачення конституційних положень. Погодившись із думкою багатьох фахівців у галузі конституційного права, Ю. Баулін підкреслив, що без розширеного, творчого тлумачення конституція ризикує залишитися програмним документом, котрий складається лише з

позитивних норм (букви), в якому не враховується її ідеологія (дух), тобто неписані конституційні норми та цінності, без чого акт вищої юридичної сили не може слугувати дієвим інструментом обмеження державної влади. Крім того, на його думку, шляхом офіційного тлумачення орган конституційної юрисдикції об'єктивно впливає на правотворчий процес, оскільки акти тлумачення визначають також межі розуміння конституційних приписів відповідними державними органами, органами місцевого самоврядування, усіма, хто причетний до формування національної системи права, а також процесу реалізації правових норм.

Особливе значення акти органу конституційної юрисдикції (зокрема в Україні) мають для виконання рішень Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ); більше того, розвиток судових практик, в основі яких лежить обґрунтоване тлумачення конституційних прав і свобод та які базуються на практиці ЄСПЛ і відповідають їй, є не лише важливим для захисту прав індивіда, а і являє собою невід'ємну складову верховенства права у його міжнародному, європейському та національному вимірах.

Зрозуміло, що за своїм змістом рішення, які приймають органи конституційного контролю, повинні перебувати у відповідній гармонії з нормами конституційного права та діяльністю таких важливих наднаціональних юридичних установ, як ЄСПЛ.

Завершуючи виступ, головуєчий зазначив, що обмін досвідом буде корисним для усіх учасників.

З вітальним словом до присутніх звернулися заступник Глави Адміністрації Президента України, секретар Конституційної Комісії **Олексій Філатов** та Постійний представник Верховної Ради України у Конституційному Суді України **Анатолій Селіванов** і передали привітання від Президента України П. Порошенка та Голови Верховної Ради України А. Парубія.

Учасників заходу привітали також перший заступник Голови Харківської обласної державної адміністрації **Марк Беккер**, ректор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого **Василь Тацій**. На думку останнього, рівень Конгресу, його тематика надали можливість розглянути найважливіші питання конституційного права та оцінити роль органу конституційної юрисдикції у ствердженні верховенства права, забезпеченні спокійного порозуміння в суспільстві та ефективного функціонування органів державної влади. З вітальними словами до учасників Конгресу звернулися також Президент Національної академії правових наук України **Олександр Петришин**, Координатор проектів ОБСЄ в Україні **Вайдотас Верба**, депутат Харківської обласної ради **Микола Тітов**, представник Генерального секретаря Ради Європи з питань координації програм співробітництва Ради Європи **Мортен Енберг**, секретар Харківської міської ради **Олександр Новак**.

Перше засідання на тему «Національна конституційна парадигма і загально-визнані принципи та норми міжнародного права і права ЄС, рішення міжнародних судів» відкрив Голова Конституційного Суду Республіки Молдова (2011–2017) **Александрю Тенасе**. Подякувавши за успішну організацію Конгресу, він запросив до слова Голову Конституційного Суду Литовської Республіки, Голову Всесвітньої конференції конституційного правосуддя Д. Жалімаса.

Вітаючи учасників з відкриттям Другого конгресу Асоціації конституційного правосуддя країн регіонів Балтійського та Чорного морів, **Дейнюс Жалімас** від-

значив, що Асоціація є символом правди та сміливості тих, хто не побоявся у важкі часи відкрито підтримати Україну, незалежність, територіальну цілісність та європейський вибір країн східного партнерства. «В цьому сила та майбутнє нашої Асоціації», — наголосив доповідач.

Д. Жалімас присвятив свій виступ темі «Національна конституційна парадигма і принципи та норми міжнародного права та права Європейського Союзу», зосередивши увагу, зокрема, на з'ясуванні місця міжнародного права і законодавства Європейського Союзу в національній конституційній парадигмі. Він зазначив, що Конституційний Суд Литовської Республіки, приймаючи рішення, спирається на норми і принципи міжнародного права (такі, наприклад, як принципи *pacta sunt servanda*, верховенства права, відкритого громадянського суспільства, геополітичної орієнтації), за якими визнає значення основоположних орієнтирів для власної діяльності.

Навівши приклади рішень Конституційного Суду Литовської Республіки, в яких застосовувалося законодавство Європейського Союзу, доповідач дійшов таких висновків: відкритість конституції робить її сумісною з міжнародним законодавством, законодавством ЄС; норми міжнародного права і європейського законодавства повинні застосовуватися конституційними судами у процесі тлумачення конституції; міжнародне право і законодавство ЄС мають сприйматися як стандарт захисту прав людини; повага до міжнародного права і законодавства ЄС може бути критерієм для перевірки конституційності поправок до Основного Закону.

Завершуючи доповідь, Д. Жалімас зазначив, що імплементація загальних принципів приводить до розширення національної конституційної парадигми, зобов'язуючи конституційні суди застосовувати, зокрема, міжнародне право і законодавство ЄС як джерело для тлумачення конституції. Це має наслідком прогресивний розвиток офіційної конституційної доктрини, зміцнення дружнього підходу щодо міжнародного права та законодавства ЄС. Конституційні суди в цьому процесі відіграють вирішальну роль.

Під час першого засідання в ролі експерта виступив доцент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого **Всеволод Речицький**. Він побудував свій виступ на основі порівняння основних аспектів формування конституційної доктрини (парадигми) в Україні та Литві. Експерт зазначив, що як член Конституційної Комісії та Конституційної Асамблеї він знає, наскільки важко виробити офіційну конституційну доктрину і дійти консенсусу в плані розуміння функцій і ролі, призначення конституції як Основного Закону.

Завершив свій виступ В. Речицький висновком про те, що мета конституції полягає в захисті свободи народу і права особи вільно чинити власну долю. Індивід — це мета в собі, а не засіб або ресурс у руках держави. Гідність опирається на приватну власність і право володіння зброєю.

Для продовження дискусії до слова було запрошено експерта Німецького фонду міжнародного правового співробітництва, наукового співробітника Інституту зарубіжного та міжнародного публічного права імені М. Планка **Маттіаса Хартвіга**. Він розповів про досвід німецьких судів в аспекті застосування ними норм міжнародного права і зазначив, що міжнародні суди вирішують питання міжнародного права, але не повинні розглядати конфлікти між національним і

міжнародним правом. За висловом пана Хартвіга, великим позитивом є посилення ролі міжнародних судів, перш за все завдяки практиці Євросуду, але міжнародні суди все ж не можуть замінити національні суди — останні повинні відповідати за якість правосуддя у своїй країні і спиратися на національну конституцію.

Виступ експертів зумовив жваву дискусію, під час якої учасники Конгресу обговорили актуальні питання співвідношення норм міжнародного та національного права. На цьому перше засідання Конгресу завершилося.

Друге засідання під назвою «Співвідношення верховенства права та верховенства конституцій: національні особливості праворозуміння в контексті загально-визнаних принципів і норм міжнародного права та права ЄС, рішень міжнародних судів» відкрив Голова Конституційного Суду Грузії, Голова Конференції європейських конституційних судів (СЕСС) **Заза Тавадзе**, який підкреслив важливість регіональної співпраці конституційних судів для гарантування верховенства права, посилення захисту прав і свобод людини у країнах-учасницях, а також розглянув питання співвідношення верховенства права і верховенства конституції, національних особливостей праворозуміння в контексті загальноприйнятих норм міжнародного права і рішень міжнародних судів.

Цій самій темі присвятив свою доповідь суддя Конституційного Суду Республіки Молдова **Аурел Беєшу**. Він розпочав із твердження про особливу роль конституційних судів у захисті демократії і верховенства права. На думку А. Беєшу, конституційне право перебуває під впливом процесів глобалізації та інтеграції, тому конституційні суди повинні враховувати у своїй діяльності і міжнародні аспекти. Особливо актуальною в цьому питанні є практика ЄСПЛ. Зрештою, кожна держава — це елемент міжнародної системи, рафінованої суверенності не існує. Конституційний Суд Республіки Молдова неодноразово підкреслював верховенство міжнародних документів із питань прав людини та відзначав, що міжнародна юрисдикційна практика є обов'язковою для Республіки Молдова як держави, котра долучилася до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Також суддя зазначив, що важливим моментом у співвідношенні між національним і міжнародним правом є суверенітет держави, оскільки саме він має бути основою для захисту прав людини, а не для їх порушень. Доповідач нагадав, що відповідно до статті 11 Конституції Республіка Молдова проголосила свою конституційну нейтральність, яка в світлі того, що 11 % території Республіки Молдова перебуває під окупацією російських військ, має розглядатися як інструмент захисту, а не як перешкода у захисті незалежності демократії та інших конституційних цінностей. Оскільки мета нейтральності полягає в тому, щоб посилити безпеку держави і не обмежувати свою оборонну спроможність, Конституційний Суд Республіки Молдова визнав провокації Російської Федерації, яка не вивела окупаційні війська зі східних регіонів країни, а навпаки, посилила свою військову присутність у Придністров'ї, порушенням конституційних положень стосовно незалежності, суверенності, територіальної цілісності і постійної нейтральності Республіки Молдова та недотриманням міжнародного права. Суддя зазначив, що будь-яка держава, яка не бере участі в міжнародній безпековій співпраці, ризикує бути ізольованою. Така країна не буде поважатися і вважатися рівним партнером у Європі. Вона не зможе покладатися на солідарність та підтримку від своїх партнерів і стане особливо вразливою для загроз.

Підсумовуючи виступ, А. Беєшу зазначив, що орієнтація на європейські демократичні цінності в міжнародному суспільстві, перед яким стоять нові виклики, неможлива без стабільності конституційного правосуддя, що є аксіомою демократичного поступу для будь-якої країни.

Далі до слова було запрошено професора Регенсбурзького університету, експерта Німецького фонду міжнародного правового співробітництва **Райнера Арнольда** з виступом на тему «Співвідношення конституціоналізму та міжнародного права, зокрема права Європейського Союзу, як елементів національного правопорядку». Професор висвітлив питання сприйняття на національному рівні елементів міжнародного правопорядку на прикладах класичних судових рішень ЄСПЛ і Європейського суду справедливості, а також рішень німецьких судів. Доповідач, зокрема, наголосив, що конституціоналізм у Німеччині чи в будь-якій іншій державі — члені Європейського Союзу формується під впливом наднаціонального права Європейського Союзу. Аналізуючи зв'язки між національною конституцією та правом ЄС у сфері конституційного судочинства, професор виокремив три важливі аспекти: сприйняття «конституційних елементів» міжнародного правопорядку, переваги права ЄС над національним правом, баланс компетенції національних конституційних судів та інституцій ЄС. Спікер зауважив, що конституційні суди повинні враховувати основоположні європейські цінності, діючи при цьому в межах своїх повноважень, а не *ultra vires*.

Порушена тема стала предметом активного обговорення серед учасників Конгресу. Слово взяв суддя Конституційного Суду України **Віктор Колісник**. Він акцентував на деяких питаннях, з якими стикається Конституційний Суд України у своїй роботі. Зокрема, це пошук оптимального балансу між власними правовими позиціями, сформульованими раніше, правовими позиціями ЄСПЛ та потребою формування нової правової позиції, яка відрізняється від попередніх. Ця проблема пов'язана з необхідністю уточнення чи навіть зміни раніше сформульованої правової позиції. На думку судді, така ситуація повинна вирішуватися шляхом ухвалення консолідованого рішення оновленого змісту, що має бути логічним, обґрунтованим і несуперечливим. Також у виступі доповідач розглянув проблему пошуку оптимального балансу між свободою та безпекою. Аналізуючи рішення Європейського суду з прав людини, В. Колісник порушив питання критеріїв розмежування правових обмежень прав людини. Такі критерії мають базуватися, на його думку, передусім на усвідомленні того, що суспільні інтереси можуть бути виправдані правом обмеження прав людини, але за умови, що такі обмеження є справедливими, адекватними, пропорційними, домірними, необхідними для захисту конституційно значущих цінностей, вони не повинні мати зворотної сили й руйнувати суть, ядро певного права. Для того щоб унеможливити неправомірне обмеження прав і свобод людини у правозастосуванні, норма має бути формально визначеною, точною, чіткою, зрозумілою і не допускати довільного застосування.

2 червня Другий конгрес Асоціації конституційного правосуддя країн регіонів Балтійського та Чорного морів продовжив роботу.

Головуючий на другому засіданні суддя Конституційного Суду України **Віктор Кривенко** висловив сподівання, що обговорення порушених питань сприятиме ефективнішому застосуванню принципу верховенства права та розумінню

його співвідношення з верховенством конституції, і запросив до слова Голову Конституційного Суду Грузії, Голову Конференції європейських конституційних судів (СЕСС) **Зазу Тавадзе**.

Доповідач підкреслив, що завдяки Асоціації конституційного правосуддя країн регіонів Балтійського та Чорного морів створено дієву платформу для судів — членів Асоціації з метою поглиблення співпраці, обміну інформацією про свою діяльність на користь спільних цілей, забезпечення ефективного конституційного правосуддя. Тема виступу Голови Конституційного Суду Грузії стосувалася міжнародного виміру підтримки в діяльності Конституційного Суду Грузії. Зокрема, доповідач зазначив, що Конституційний Суд Грузії не уповноважений перевіряти нормативні акти на їх відповідність міжнародному договору, однак навів приклади справ, які були розглянуті Конституційним Судом Грузії і вирішені з урахуванням міжнародних актів та рішень ЄСПЛ. Підсумовуючи свій виступ, З. Тавадзе наголосив на тому, що Конституційний Суд Грузії відкритий до включення міжнародних стандартів у свою юриспруденцію, його правова база і прецедентна практика залишаються гнучкими для того, щоб охоплювати найкращі практики і розвиток конституційної юриспруденції у світі.

Далі до слова було запрошено Головного експерта Проекту ЄС «Підтримка Конституційного Суду Республіки Молдова», професора Університету імені Миколаса Ромеріса, суддю Конституційного Суду Литовської Республіки (2005–2014) **Тому Бірмонтієне**. Професор присвятила свій виступ темі «Діалог конституційних судів, який веде до конституційних прецедентів». Аналізуючи досвід конституційних судів, Т. Бірмонтієне навела приклади «співпраці» конституційних судів із ЄСПЛ і зазначила, що на практиці інколи виникають і колізійні ситуації, «коли конституційні суди спочатку вирішують питання, а потім з'являється міжнародна судова практика». На думку професора, ця проблема є актуальною і потребує відповідного обговорення. Крім того, суддя у відставці порушила питання застосування практики зарубіжних судів у рішеннях, що стосуються ексклюзивного, виняткового конституційного контролю (про конституційність змін до конституції та імпідменту). Завершуючи виступ, Т. Бірмонтієне зазначила, що, застосовуючи практику зарубіжних конституційних судів, необхідно враховувати і ті проблеми, з якими вони стикаються у своїй діяльності (політичний тиск, зміна законодавства, зміна складу суду тощо). Деякі з конституційних судів, наголосила доповідач, через політичний тиск втрачають можливості для здійснення конституційного контролю. З іншого боку, існують приклади того, коли правові рішення конституційних судів фактично зливаються з політичними. Так, після рішення Конституційного Суду Російської Федерації щодо Криму його навряд чи можна вважати судовим органом.

Виступи доповідачів та експертів викликали дискусію серед учасників Конгресу.

Наприкінці відбулося обговорення проекту резолюції Конгресу.

До учасників заходу із заключним словом звернувся в.о. Голови Конституційного Суду України, Голова Асоціації конституційного правосуддя країн регіонів Балтійського та Чорного морів **Юрій Баулін**. Він підкреслив важливість проведеного заходу та від суддів Конституційного Суду України і від себе особисто подякував усім, хто брав участь у Конгресі, а також тим, хто доклав зусиль до його організації і проведення.

Ю. Баулін відзначив, що робота Конгресу була плідною. Він наголосив, що під час робочих засідань у виступах і дискусіях його учасників щодо ролі конституційних судів у тлумаченні положень національних конституцій у контексті загально-визнаних принципів та норм міжнародного права, права ЄС, рішень міжнародних судів було окреслено важливі проблеми та визначено підходи до їх вирішення. Також в.о. Голови Конституційного Суду України повідомив, що матеріали Другого конгресу Асоціації конституційного правосуддя країн регіонів Балтійського та Чорного морів вийдуть друком окремим виданням.

*Огляд підготовлено Управлінням правової експертизи
Конституційного Суду України*

Резолюція Другого конгресу Асоціації конституційного правосуддя країн регіонів Балтійського та Чорного морів

(Україна, м. Харків, 1–2 червня 2017 року)

Ми, учасники Другого конгресу Асоціації конституційного правосуддя країн регіонів Балтійського та Чорного морів (далі — Конгрес), експерти, науковці, обговоривши роль конституційних судів у тлумаченні положень національних конституцій у контексті загальноvizначених принципів і норм міжнародного права, права Європейського Союзу, рішень міжнародних судів,

маючи на меті утвердження верховенства права та верховенства конституції у практиці органів конституційної юрисдикції;

констатуючи актуальність поваги до міжнародного права та права Європейського Союзу як систем права, заснованих на загальноvizначених демократичних людських цінностях;

підкреслюючи важливість обміну досвідом щодо впровадження в практику органів конституційної юрисдикції міжнародних демократичних цінностей;

беручи до уваги повноваження конституційних судів країн регіонів Балтійського та Чорного морів, роль Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та практику Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ) щодо її розуміння для утвердження правової держави;

враховуючи особливості формування сучасної парадигми конституціоналізму в кожній країні;

визнаючи презумпцію сумісності міжнародного права та права Європейського Союзу з національними конституціями на основі принципу субсидіарності,

дійшли висновку:

1. Конституційна юрисдикція є найважливішим фактором у справі зміцнення, розвитку й захисту основних загальнолюдських цінностей, втілених у конституціях, що лежать в основі діяльності судів країн, які взяли участь у Конгресі. Їх рішення і висновки мають вирішальний вплив на діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства.

2. Повага до гарантованих на конституційному рівні прав і основоположних свобод людини і громадянина є основою правопорядку й справедливості. Учасники Конгресу зазначили, що органи країн, які здійснюють законодавчі та правозастосовні функції, також повинні дотримуватись положень загальноvizначених актів міжнародного права, міжнародних інструментів для захисту прав і основоположних свобод людини і громадянина.

Учасники Конгресу наголосили, що з огляду на положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року державні органи, у тому числі уряд, законодавець, суди і орган конституційної юрисдикції, повинні докласти всіх зусиль для виконання країнами — учасницями Конгресу їх міжнародних зобов'язань, а також для виконання рішень ЄСПЛ. Зокрема, органи конституційної юрисдикції мають поступово інтегрувати рішення ЄСПЛ у національне право.

3. Учасники Конгресу у своїх доповідях і повідомленнях зазначили, що існує тенденція щодо уніфікації засад конституційної юрисдикції у захисті прав і основоположних свобод людини і громадянина як на регіональному, так і загальноєвропейському рівнях. Основними критеріями у цьому найважливішому напрямі діяльності органів конституційної юрисдикції країн — учасниць Конгресу є Загальна декларація прав людини 1948 року, пакти Організації Об'єднаних Націй з цих питань, приписи Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, резолюції та рекомендації керівних органів Європейського Союзу, рішення ЄСПЛ, висновки і рекомендації Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеціанська Комісія) та інших міжнародних правозахисних організацій і установ.

4. Органи конституційної юрисдикції несуть особливу відповідальність за гармонізацію національних конституцій та національних правових систем з універсально визнаними нормами міжнародного права, права Європейського Союзу та іншими чинними міжнародними зобов'язаннями, а також за зміцнення європейського вектора відповідних держав у цілому. Учасники Конгресу визнають роль міжнародного права та права Європейського Союзу в тлумаченні національних конституцій і підкреслюють, що міжнародні та європейські стандарти повинні сприйматись як мінімальні конституційні стандарти для захисту основоположних прав.

Учасники Конгресу рішуче засуджують використання конституційної юрисдикції для внутрішньої легалізації серйозних порушень міжнародного права, а також для виправдання за невиконання рішень міжнародних і європейських судів.

5. При прийнятті рішень у справах органи конституційної юрисдикції, які представляють учасники Конгресу, дедалі частіше звертаються до закономірностей генези конституціоналізму й відповідної правової практики інших країн, що сприяє розвитку їх конструктивних взаємовідносин як на регіональному, так і загальноєвропейському та світовому рівнях.

6. Конгрес вважає наведені тенденції позитивними з огляду на таке: хоча конституції країн-учасниць відрізняються одна від одної, їх основні принципи, зокрема щодо захисту прав людини і людської гідності, становлять загальну основу, а юридичні аргументи, що ґрунтуються на цих засадах, які використовуються в одній країні, з урахуванням відмінностей національного законодавства за принципом субсидіарності, можуть бути джерелом натхнення для іншої.

7. Доцільним є не лише удосконалення процесу обміну інформацією та досвідом між органами конституційної юрисдикції країн — учасниць Конгресу, а й систематичне ознайомлення з ними учасників Всесвітньої конференції конституційного правосуддя (*WCCJ*), Конференції європейських конституційних судів (*CECC*) та інших регіональних і лінгвістичних об'єднань органів конституційної юрисдикції.

8. Належне виконання органами конституційної юрисдикції своїх повноважень, у тому числі стосовно захисту прав і основоположних свобод людини і громадянина, є можливим лише за неухильного дотримання конституційних приписів щодо незалежності цих органів, а також недоторканності суддів та їх підпорядкованості виключно конституції й верховенству права.

Неприпустимими є втручання у діяльність органів конституційної юрисдикції інших органів державної влади, політичний і публічний тиск. Ці суб'єкти владних

повноважень та суспільних правовідносин повинні утримуватись від будь-яких спроб неправомірного впливу на суддів під час виконання ними своїх обов'язків. Водночас Конгрес наголошує на важливості прозорості й відкритості діяльності органів конституційної юрисдикції перед громадянським суспільством.

Учасники Конгресу, висловлюючи згоду щодо користі цього заходу,

постановили:

1. Визнати, що обмін досвідом між конституційними судами — учасниками Конгресу є важливим для забезпечення ефективного застосування актів міжнародного права при захисті прав і основоположних свобод людини і громадянина, враховуючи особливості національних конституцій та принцип субсидіарності як загальновизнане правило у відносинах між країнами — членами Ради Європи.

2. Відзначити, що застосування практики міжнародних судів у діяльності органів конституційної юрисдикції країн — учасниць Конгресу сприяє утвердженню принципу верховенства права, має важливе значення для забезпечення захисту прав та основоположних свобод людини і громадянина, які гарантовані національними конституціями, передбачені у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та в інших актах міжнародного права.

3. Застосовувати в діяльності конституційних судів, які беруть участь у Конгресі, норми міжнародного права та права Європейського Союзу як важливі джерела тлумачення національних конституцій та прогресивного розвитку національної конституційної доктрини.

4. Визнати, що конфлікт між практиками національного конституційного суду та міжнародних судів у забезпеченні захисту прав і основоположних свобод людини і громадянина повинен розв'язуватись шляхом перегляду практики національних конституційних судів з урахуванням особливостей норм національних конституцій згідно із загальновизнаним принципом субсидіарності або шляхом прийняття відповідних конституційних поправок у разі, якщо перегляд національної судової практики є неможливим.

5. Вважати, що забезпечення реалізації принципу верховенства права, який є основою розвитку національної конституційної доктрини країн — учасниць Конгресу, при реалізації органами конституційної юрисдикції своїх повноважень, у тому числі щодо захисту прав і основоположних свобод людини і громадянина, є несумісним з фактами втручання в їхню діяльність органів державної влади, політичних діячів, представників засобів масової інформації та інститутів громадянського суспільства. Конгрес закликає цих суб'єктів владних повноважень і суспільних правовідносин утримуватись від будь-яких спроб неправомірного впливу на суддів під час виконання ними своїх обов'язків.

6. Продовжити розроблення та впровадження єдиної техніки систематизації актів конституційних судів, враховуючи базу даних *CODICES*, що сприятиме формуванню й розвитку національної конституційної доктрини з урахуванням практики конституційних судів країн — учасниць Конгресу.

7. Визнати корисною практику обміну актами конституційних судів країн — учасниць Конгресу, в яких застосовуються загальновизнані норми й принципи міжнародного права та права Європейського Союзу, практику міжнародних судів, у тому числі щодо захисту прав і основоположних свобод людини і громадянина.

Річний звіт Асоціації конституційного правосуддя країн регіонів Балтійського та Чорного морів за 2016 рік

1. Загальні зауваження

Асоціація конституційного правосуддя країн регіонів Балтійського та Чорного морів (*BBCJ*) була створена в 2015 році за ініціативи Конституційного Суду Республіки Молдова та Конституційного Суду Литовської Республіки. Під час зустрічі, організованої Конституційним Судом Литовської Республіки 26 жовтня 2015 року в м. Вільнюсі, Голова Конституційного Суду Грузії пан **Георгій Папуашвілі**, Голова Конституційного Суду Республіки Молдова пан **Александрю Тенасє**, Голова Конституційного Суду Литовської Республіки пан **Дейнюс Жалімас** та Голова Конституційного Суду України пан **Юрій Баулін** підписали Декларацію про створення Асоціації конституційного правосуддя країн регіонів Балтійського та Чорного морів і затвердили її Статут.

Мета Асоціації полягає у сприянні захисту прав людини і основних свобод, а також незалежності конституційних судів, впровадженні принципів верховенства права і розширенні обміну досвідом між її членами.

Після підписання Декларації члени вирішили, що Конституційний Суд Республіки Молдова головуватиме в *BBCJ* до 1 січня 2017 року як Суд, що ініціював створення *BBCJ*.

2. Проведені заходи

Як головуючий в Асоціації суд у період з жовтня 2015 року по січень 2017 року Конституційний Суд Республіки Молдова брав активну участь у просуванні цілей і завдань Асоціації *BBCJ*, підкреслюючи роль конституційних судів в утвердженні верховенства конституції та конституційного правосуддя, поваги до прав людини і основоположних свобод, а також незалежності та суверенітету держав і їх територіальної цілісності.

а) Генеральна Асамблея

1 липня Асоціація провела першу Генеральну Асамблею, під час якої обговорила й прийняла рішення з низки важливих питань, пов'язаних із Асоціацією, а саме:

— внесення поправок до деяких статей Статуту *BBCJ* з метою розширення можливості інших країн регіонів Балтійського та Чорного морів, а саме країн — членів ЄС / країн-кандидатів стати членами Асоціації *BBCJ*;

— схвалення символів асоціації *BBCJ* (логотипи, корпоративний колір і прапор).

Генеральна Асамблея схвалила зміст і дизайн веб-сайту Асоціації *BBCJ*: www.bbcj.eu. Мета сайту — інформування громадськості про поточну діяльність *BBCJ*, яка здійснюється конституційним судом, що головує в Асоціації.

Генеральна Асамблея також постановила, що головування в Асоціації *BBCJ* починатиметься 1 січня і триватиме до 31 грудня, щоб охопити повний календарний рік;

б) Перший конгрес *BBCJ*

Найважливішою подією в діяльності Асоціації стало проведення Першого конгресу *BBCJ*, організованого Конституційним Судом Республіки Молдова, який було присвячено темі «Роль конституційних судів у захисті демократичних цінностей». У заході взяли участь високі представники Венеціанської Комісії, голови та судді судів — членів *BBCJ*, Генеральний секретар Організації за демократію та економічний розвиток — ГУАМ, а також міжнародно-правові експерти в галузі конституційного правосуддя. З вітальними промовами виступили Президент Республіки Молдова пан **Ніколае Тімофті** та спікер парламенту **Адріан Канду**.

Теми, що обговорювалися під час Конгресу, стосувалися незалежності конституційних судів в аспекті останніх подій і викликів, дії актів, які приймають конституційні суди (постанови, ухвали, рішення), оптимізації повноважень органів конституційного контролю, зокрема компетенції щодо тлумачення законів, а також горизонтального ефекту конституційних прав, обов'язку тлумачити закон відповідно до конституції (непрямий ефект) і прямої дії конституційних положень;

в) робочі зустрічі членів

• 17 грудня 2015 року відбулася зустріч голів конституційних судів України, Грузії, Литовської Республіки та Республіки Молдова — членів Асоціації конституційного правосуддя країн регіонів Балтійського та Чорного морів (*BBCJ*) у Конституційному Суді України в м. Києві. Під час зустрічі сторони обговорили питання комунікації між членами Асоціації, спільні проекти та плани дій на майбутній рік, а також можливості майбутнього розширення Асоціації;

• 18 грудня 2015 року голови судів — членів *BBCJ* зустрілися з Президентом України Петром Порошенком в м. Києві та висловили стурбованість щодо територіальної цілісності України і поваги до міжнародного права під час здійснення конституційного правосуддя.

Усвідомлюючи необхідність захисту фундаментальних міжнародно-правових принципів і висловлюючи солідарність зі своїми українськими колегами, члени Асоціації конституційного правосуддя країн регіонів Балтійського та Чорного морів (*BBCJ*) приєдналися до так званого Батумського процесу — ініціативи, започаткованої Конституційним Судом України у вересні 2015 року в м. Батумі, — засудити Конституційний Суд Російської Федерації за його роль у вчиненні агресії проти України, тобто за його роль в анексії Криму;

• 24–25 жовтня 2016 року в Конституційному Суді Литовської Республіки відбувся Форум, організований у рамках проекту співробітництва «Сприяння конституційним судам Грузії, Республіки Молдова та України в забезпеченні реалізації та захисту принципів верховенства права», який підтримується і фінансується Міністерством закордонних справ Литовської Республіки в рамках програми розвитку співпраці та сприяння демократії.

Під час цього заходу делегати відзначили річницю створення Асоціації;

г) публікації ВВСJ

У 2016 році Конституційний Суд Республіки Молдова як Суд, що головував в Асоціації ВВСJ, опублікував збірку доповідей і виступів на Першому конгресі ВВСJ, що відбувся 30 червня — 1 липня 2016 року в м. Кишиневу. Видання отримали всі член ВВСJ, а також учасники Конгресу;

д) зовнішні дії:

- заява ВВСJ про тиск і неналежне втручання в роботу декількох європейських конституційних судів (17 березня 2016 року);

- заява ВВСJ про спробу державного перевороту в Турецькій Республіці (21 липня 2016 року).

Календар подій

25 жовтня 2015 року	Вільнюс, Литовська Республіка	підписання Декларації про створення Асоціації ВВСJ та її Статуту
12–17 листопада 2015 року	Вашингтон, США	участь членів ВВСJ у зустрічі Федералістського товариства
15–17 грудня 2015 року	Київ, Україна	зустріч членів ВВСJ
18 грудня 2015 року	Київ, Україна	зустріч членів ВВСJ із Президентом України Петром Порошенком
17 березня 2016 року		заява ВВСJ про тиск і неналежне втручання в роботу декількох європейських конституційних судів
30 червня 2016 року	Кишиневу, Республіка Молдова	Перший Конгрес ВВСJ
1 липня 2016 року	Кишиневу, Республіка Молдова	Генеральна Асамблея Асоціації ВВСJ
21 липня 2016 року		заява ВВСJ про спробу державного перевороту в Турецькій Республіці
24–25 жовтня 2016 року	Вільнюс, Литовська Республіка	форум конституційних судів Грузії, Литовської Республіки, Республіки Молдова та України

КОНФЕРЕНЦІЇ, СИМПОЗИУМИ, КОЛОКВІУМИ

**Вітальна промова
судді Конституційного Суду України С. Шевчука
на XVII Конгресі
Конференції європейських конституційних судів¹**

Вельмишановні присутні!

Сьогодні мені випала честь виступити перед вами з вітальною промовою від імені Асоціації конституційного правосуддя країн регіонів Балтійського та Чорного морів (BBCJ), адже з 1 січня цього року Конституційний Суд України головує в Асоціації конституційного правосуддя країн регіонів Балтійського та Чорного морів (BBCJ).

Нагадаю, що початком діяльності Асоціації стало підписання очільниками конституційних судів України, Грузії, Литви та Молдови 26 жовтня 2015 року в м. Вільнюсі Декларації про створення Асоціації конституційного правосуддя країн регіонів Балтійського та Чорного морів. Діяльність цієї Асоціації спрямована на сприяння захисту прав людини та основних свобод, гарантування демократичних принципів та цінностей, забезпечення і реалізацію принципів верховенства права, сприяння незалежності конституційних судів у здійсненні конституційного правосуддя, співпраці та обміну досвідом серед країн-членів.

Другий конгрес Асоціації відбувся на початку червня в Харкові. Його темою було обрано «Роль конституційних судів в тлумаченні положень національних конституцій в контексті загальноновизнаних принципів та норм міжнародного права, права ЄС, рішень міжнародних судів».

Зауважу, що Конституційний Суд України, в тому числі і як член Асоціації конституційного правосуддя країн регіонів Балтійського та Чорного морів (BBCJ) є відданим європейським фундаментальним цінностям. Серед них, зокрема, права людини, верховенство права, незалежність судів, повага до міжнародного права, територіальної цілісності і демократичного порядку. Крім того, варто особливо наголосити на захисті принципу невикористання конституційної юрисдикції в політичних цілях, для порушення або заперечення міжнародних зобов'язань.

На завершення свого виступу я хотів би подякувати організаторам цього заходу від імені Асоціації конституційного правосуддя країн регіонів Балтійського та Чорного морів (BBCJ), а також побажати успіху всім учасникам Конгресу Конференції європейських конституційних судів.

¹ XVII Конгрес Конференції європейських конституційних судів на тему «Роль конституційних судів у відстоюванні та застосуванні конституційних принципів» відбувся 30 червня 2017 року у м. Батумі (Грузія).

Виступ судді Конституційного Суду України М. Мельника на XVII Конгресі Конференції європейських конституційних судів¹

У порядку дискусії хочу висловити короткі зауваження з приводу обговорюваних сьогодні питань.

На цьому Конгресі часто йшлося про роль конституційних судів у визначенні, дотриманні, поширенні і впровадженні конституційних принципів. На мій погляд, ця роль вирішальною мірою залежить від декількох факторів, а саме від: 1) місця, яке де-факто конституційний суд посідає в системі державної влади та яке визначається станом демократії; 2) ступеня реальної незалежності суду; 3) рівня його компетентності (професіоналізму суддів).

Ці три чинники пов'язані між собою, але перший з них є основним, адже саме місцем у системі влади визначається та роль, яку конституційний суд відіграватиме в державі та суспільстві. Від цього залежить, чи буде він обслуговувати політичну владу, знаходячи для своїх, по суті, політичних рішень юридичні аргументи, чи прийматиме юридичні рішення на підставі конституційних принципів і цінностей. Тобто питання полягає в тому, буде конституційний суд слугою політиків чи стражем Конституції. Враховуючи це, роль конституційного суду в утвердженні демократії та верховенства права (зокрема, впровадженні конституційних принципів) може бути як позитивною, так і негативною.

Потрібно також чітко усвідомлювати те, що на сучасному рівні розвитку суспільства і держави таке явище, як узурпація державної влади, є неможливим без участі конституційного суду, його рішень, які лише зовні легітимізують неконституційне захоплення влади. Конституційний суд конкретної держави також може сприяти порушенню засад світового правопорядку, якщо прийматиме рішення, ігноруючи принципи і норми міжнародного права. Наслідком таких рішень може бути зміна конституційного ладу іншої держави, посягання на її незалежність, суверенітет і територіальну цілісність.

Сучасній історії європейського конституціоналізму такі випадки відомі. Зокрема, я маю на увазі рішення Конституційного Суду Російської Федерації від 19 березня 2014 року, у якому визнано, що договір між Російською Федерацією і так званою Республікою Крим, що знаходиться на території суверенної України, є міжнародним договором, а так звана Республіка Крим має міжнародну правосуб'єктність.

Важливо відзначити, що Конституційний Суд Російської Федерації формально відіграє вирішальну роль у процесі приєднання до Росії іноземних територій. За законодавством цієї країни договір про вступ до її складу нового суб'єкта може бути ратифікований тільки після прийняття її Конституційним Судом рішення про відповідність такого договору Конституції Російської Федерації.

¹ XVII Конгрес Конференції європейських конституційних судів на тему «Роль конституційних судів у відстоюванні та застосуванні конституційних принципів» відбувся 30 червня 2017 року у м. Батумі (Грузія).

Таким чином, без постанови Конституційного Суду РФ від 19 березня 2014 року неможливо було б юридично оформити і виконати «політичне волевиявлення» про «прийняття» «Республіки Крим» до складу Російської Федерації. Приймавши зазначену постанову, Конституційний Суд РФ відіграв ключову роль у юридичному виправданні анексії Росією українського Криму. При чому справу про відповідність зазначеного «договору» Конституції Російської Федерації він розглянув за один день (а точніше — за одну ніч, оскільки так званий договір між «Республікою Крим» і Російською Федерацією було підписано 18 березня 2014 року, а свою постанову Конституційний Суд РФ оголосив 19 березня 2014 року).

На Конгресі йшлося про те, що конституційні суди від політичних органів відрізняються, зокрема, тим, що конституційним судам потрібно набагато більше часу для прийняття юридично виваженого рішення тому, що воно повинне ґрунтуватися на експліцитних (писаних) і імпліцитних (неписаних) конституційних принципах. У випадку з прийняттям Конституційним Судом РФ зазначеної постанови такої відмінності не спостерігалось, а спостерігалось грубе ігнорування всіх норм міжнародного права і конституційних принципів, адже жодна європейська Конституція не допускає і не виправдовує протиправного захоплення іншої держави або частини її території.

Протиправність анексії Російською Федерацією Криму визнана ООН, Радою Європи, в тому числі ПАРЕ і Венеціанською Комісією.

Тому до обговорюваних на цьому Конгресі проблем щодо впровадження в життя конституційних принципів можна підходити суто теоретично (взагалі), і тоді все на європейському континенті виглядатиме чудово, а можна — на підставі реальної конституційної практики з урахуванням таких рішень, як зазначена постанова Конституційного Суду РФ, яка «освятила» анексію Криму, і тоді у членів Конференції європейських конституційних судів при всій європейській толерантності повинно виникнути закономірне запитання, чи можуть бути в сучасній демократичній і правовій Європі такі конституційні суди? А це питання, як ви розумієте, є питанням принципу, яке необхідно розглядати в контексті статті 6 Статуту Конференції європейських конституційних судів, що передбачає можливість входження до складу Конференції тільки конституційних судів, які здійснюють свою судову діяльність незалежно та відповідно до основних принципів демократії і правової держави, а також прав людини.

ЗОВНІШНІ ЗВ'ЯЗКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

ТРАВЕНЬ

- 16 травня зустрів Голови Конституційного Суду України Ю. Бауліна з Надзвичайним і Повноважним Послом Словацької Республіки в Україні Р. Матулою
- 20 травня у Конституційному Суді України відбувся круглий стіл за участі суддів Конституційного Суду України та Директора Директорату з прав людини Генерального директорату з прав людини та верховенства права Ради Європи К. Жакомпулоса і керівника відділу Департаменту виконання рішень Європейського суду з прав людини Генерального Директорату з прав людини та верховенства права Ради Європи П. Пушкаря

ЧЕРВЕНЬ

- 1–2 червня відбувся Другий конгрес Асоціації конституційного правосуддя країн регіонів Балтійського та Чорного морів «Роль конституційних судів у тлумаченні положень національних конституцій в контексті загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права та права ЄС, рішень міжнародних судів», організований Конституційним Судом України в рамках головування в Асоціації (м. Харків, Україна)
- 7–10 червня судді Конституційного Суду України І. Сліденко та С. Шевчук взяли участь у XIX Міжнародному конгресі з питань європейського та порівняльного конституційного права, організованому Конституційним Судом Республіки Молдова та професором Регенсбургського університету Р. Арнольдом (м. Кишинев, Республіка Молдова)
- 28 червня – 2 липня делегація Конституційного Суду України на чолі з в. о. Голови Конституційного Суду України В. Кривенком у складі суддів Конституційного Суду України М. Мельника, І. Сліденка, С. Шевчука взяла участь у XVII Конгресі Конференції європейських конституційних судів «Роль конституційних судів у відстоюванні та застосуванні конституційних принципів», організованому Конституційним Судом Грузії (м. Батумі, Грузія)

ЛИПЕНЬ

- 27–29 липня судді Конституційного Суду України І. Сліденко та С. Шевчук взяли участь в урочистих заходах з нагоди 23-ї річниці Конституції Республіки Молдова (м. Кишинев, Республіка Молдова)

**Реферативний огляд джерел
із конституційно-правової тематики,
що вийшли друком у 2017 році
(перше півріччя)**

ДИСЕРТАЦІЙНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Бруслик О. Ю. Конституційно-правовий статус Парламенту Великобританії : дис. ... канд. юрид. наук : [спец. 12.00.02 — конституційне право; муніципальне право] / О. Ю. Бруслик ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. — Х., 2017. — 201 с.

Розроблено цілісну концепцію конституційно-правового статусу британського Парламенту, надано комплексну характеристику цього інституту і визначено основні підходи до його вдосконалення з урахуванням сучасних політико-правових реалій. Систематизовано концептуальні аспекти щодо розуміння конституційно-правового статусу Парламенту Великобританії та з'ясовано його зміст, виявлено закономірності трансформації парламентської моделі Сполученого Королівства. Розкрито особливості функціонування британського Парламенту у Вестмінстерській системі державно-владного управління; виявлено недоліки у механізмі взаємодії Парламенту з органами інших гілок влади, науково обґрунтовано рекомендації, спрямовані на оптимізацію цього механізму. Визначено тенденції вдосконалення правового регулювання способів формування Парламенту Великобританії та їх вплив на інституційну характеристику британської парламентської моделі. Висвітлено сучасні та майбутні тенденції трансформації конституційно-правового статусу Парламенту Великобританії.

Віткова В. С. Конституційне право на медичну допомогу та його юридичне забезпечення в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : [спец. 12.00.02 — конституційне право; муніципальне право] / В. С. Віткова ; Ужгород. нац. ун-т. — Ужгород, 2017. — 208 с.

У дисертації досліджено особливості поняття та змісту конституційного права на медичну допомогу. Автор розкриває зміст об'єкта конституційного права на медичну допомогу та обґрунтовує доцільність розширення кола об'єктів за рахунок включення до їх переліку евтаназії. Визначено, що заключним етапом у визначенні можливості проведення активної або пасивної евтаназії є обґрунтоване рішення суду. Сформульовано поняття суб'єкта конституційного права на медичну допомогу. У роботі виявлено та охарактеризовано такі напрями конституціоналізації, пов'язані з необхідністю приведення положень низки законів України у відповідність до Конституції України: а) узгодження норм Цивільного кодексу України з нормами Конституції України; б) перегляд правового регулювання питань доступу до наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та їх застосування у медичних цілях (для усунення конфлікту між правом людини на медичну допомогу і правом людини на повагу до гідності, з одного боку, та з правом на охорону здоров'я, з другого боку); в) підстави заборони реклами лікар-

ських засобів (для усунення конфлікту між конституційним правом на інформацію та конституційним правом на медичну допомогу).

На підставі дослідження практики Європейського суду з прав людини запропоновано такі напрями гармонізації юридичного забезпечення права на медичну допомогу в Україні за європейськими стандартами: 1) узгодження питання інформативної згоди пацієнта; 2) перегляд юридичного забезпечення права людини на стерилізацію; 3) вдосконалення правового врегулювання трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів людині (органів, тканин, анатомічних утворень, клітин людини або тварини).

Калиновський Б. В. Місцева публічна влада в Україні: конституційно-правові засади функціонування та розвитку : дис. ... д-ра юрид. наук : [спец. 12.00.02 — конституційне право; муніципальне право] / Б. В. Калиновський ; МВС України, Нац. акад. внутр. справ. — К., 2017. — 527 с.

Дисертацію присвячено дослідженню конституційно-правових засад функціонування та розвитку місцевої публічної влади в Україні. На підставі аналізу доктринальних і нормативно-правових вітчизняних та зарубіжних джерел у роботі розкрито теоретико-методологічне підґрунтя та правову регламентацію місцевої публічної влади, генезу, поняття та сутність, організаційну структуру, порядок формування, функціонування, гарантії місцевої публічної влади та відповідальність її органів і посадових осіб.

Здійснено комплексний аналіз такого конституційно-правового інституту, як місцева публічна влада, запропоновано власний погляд на реформу місцевої публічної влади як складову конституційної реформи, запропоновано шляхи удосконалення організації та функціонування місцевої публічної влади в Україні.

Левенець А. В. Муніципально-правовий статус іноземців в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : [спец. 12.00.02 — конституційне право; муніципальне право] / А. В. Левенець ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. — Х., 2017. — 216 с.

У дисертації висвітлюються основні складові елементи муніципально-правового статусу іноземців в Україні, правові підстави для входження іноземців, які постійно проживають на території України, до складу територіальних громад, нормативно-правове регулювання їх прав, свобод та обов'язків. У роботі розглядаються міжнародно-правові стандарти прав іноземців у місцевому самоврядуванні, аналізуються механізми їх імплементації в національне законодавство, досліджуються найбільш вдалі практики наділення іноземців політичними правами на місцевому рівні. Доведено важливість здійснення комплексної виваженої міграційної політики як складової частини вдосконалення муніципально-правового статусу іноземців, також проаналізовано роль органів державної влади та органів місцевого самоврядування у формуванні цього статусу; окремо розглядаються питання статутної нормотворчості в галузі муніципального статусу іноземців.

Пилипишин П. Б. Конституційно-правова відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : [спец. 12.00.02 — конституційне право; муніципальне право] / П. Б. Пилипишин ; НАН України, Ін-т держави і права України ім. В. М. Корецького. — К., 2017. — 246 с.

Дисертацію присвячено дослідженню конституційно-правової відповідальності як окремого виду юридичної відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування в Україні. Визначено поняття, особливості, ознаки інституту конституційно-правової відповідальності у сфері місцевого самоврядування, проаналізовано окремі аспекти співвідношення конституційно-правової відповідальності з іншими видами юридичної відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування. Визначено та проаналізовано поняття, ознаки й види конституційних деліктів як фактичної підстави конституційно-правової відповідальності у сфері місцевого самоврядування. Виокремлено та досліджено ознаки, які притаманні конституційно-правовим деліктам, проведено класифікацію конституційних деліктів у сфері місцевого самоврядування, охарактеризовано елементи складу конституційних деліктів у сфері місцевого самоврядування: суб'єкта, суб'єктивної сторони, об'єкта, об'єктивної сторони. Досліджено особливості конституційно-правової відповідальності представницьких органів місцевого самоврядування, органів самоорганізації населення, сільських, селищних, міських голів та депутатів місцевих рад. Розроблено науково-обґрунтовані рекомендації щодо вдосконалення правового регулювання інституту конституційно-правової відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування в Україні.

Фаловська І. М. Конституційний принцип рівності: правозастосовчі аспекти : дис. ... канд. юрид. наук : [спец. 12.00.02 — конституційне право; муніципальне право] / І. М. Фаловська ; Ужгород. нац. ун-т. — Ужгород, 2017. — 191 с.

У дисертації здійснено комплексне наукове дослідження конституційного принципу рівності та особливостей його застосування у практичній діяльності. Проведено детальний аналіз формування та розвитку ідеї правової рівності, а також її трансформації у нормативно закріпленій принцип рівності. Досліджуються питання розуміння конституційного принципу рівності як елементу конституційних принципів правового статусу людини і громадянина, а також як складової частини груп принципів, пов'язаних із захистом прав і свобод людини та громадянина. З'ясовуються особливості закріплення конституційного принципу в чинному законодавстві України.

У межах дослідження аналізуються питання застосування принципів права, пропонується авторське розуміння застосування конституційного принципу рівності та етапів його здійснення. Проведено аналіз судових рішень судів загальної юрисдикції у приватноправових (цивільних, господарських) та публічно-правових (кримінальних) справах щодо використання під час розгляду принципу рівності.

На підставі здійсненого аналізу визначено низку найактуальніших проблем щодо аспектів застосування конституційного принципу рівності, а також сформу-

льовано рекомендації щодо теоретичного та практичного вирішення виявлених проблем.

Штефан В. С. Правовий статус міських населених пунктів України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : [спец. 12.00.02 — конституційне право; муніципальне право] / В. С. Штефан ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. — Х., 2017. — 206 с.

У дисертації подано загальну характеристику правового статусу міських населених пунктів України, досліджено їх види, компетенцію органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування у сфері визначення та зміни статусу міських населених пунктів. Розглянуто питання удосконалення статусу міських населених пунктів, зокрема: порядок віднесення населених пунктів до відповідної категорії, приєднання селищ та міст до інших населених пунктів, зміна меж міст і селищ, процедура найменування та перейменування міських населених пунктів України. Проаналізовано зміст поняття «міський населений пункт», встановлено особливості його статусу. Обґрунтовано висновок, що фактичний зміст правового статусу міських населених пунктів України являє собою особливе правове становище адміністративно-територіальних одиниць України, яке врегульоване Конституцією України та законодавством України, що обумовлене певними властивостями відповідних населених пунктів як суб'єкта права, у межах чого формуються і діють органи влади та місцевого самоврядування. Досліджено стан законодавства України, що визначає правовий статус міських населених пунктів, і визначено критерії віднесення населених пунктів до категорії міських населених пунктів.

МОНОГРАФІЇ ТА ІНШІ ВИДАННЯ

Антологія конституційного процесу в сучасній Україні / Центр Разумкова ; авт.-уклад. В. Мусіяка. — К. : Заповіт, 2017. — 780 с.

В антології подано найважливіші нормативні акти та інші джерела, що визначають зміст і особливості конституційного процесу в сучасній Україні: від Конституції 1978 року та проектів змін до Конституції до висновків Венеціанської Комісії та Конституційного Суду України. З метою допомоги у сприйнятті та розумінні змісту окремих етапів конституційного процесу і супутніх їм суспільно-політичних подій наведено відповідні експертно-аналітичні матеріали та висновки щодо них.

Базове дослідження із застосування правосуддя перехідного періоду в Україні : монографія / Ж. Балабанюк, А. Блага, Т. Губанова [та ін.] ; за заг. ред. А. П. Буценка, М. М. Гнатовського ; Українська Гельсінська спілка з прав людини. — К. : РУМЕС, 2017. — 592 с. (Додаток: Куліцька С. В. Погляд на правосуддя перехідного періоду в країнах Латинської Америки крізь призму практики Міжамериканської комісії з прав людини (МАКПЛ) та Міжамериканського суду з прав людини (МАСПЛ)).

У колективній монографії, підготовленій науковцями, юристами-практиками й експертами неурядових організацій, вперше докладно розкрито зміст, основні елементи та механізми реалізації правосуддя перехідного періоду, яке розгляну-

то в контексті одночасної трансформації українського суспільства від авторитарного минулого до демократичної сучасності та від умов військового конфлікту до постконфліктного стану.

Проаналізовано досвід запровадження моделей правосуддя перехідного періоду в інших країнах. Зроблено акцент на неможливості простого запозичення будь-якої моделі перехідного правосуддя через відмінність соціально-культурних особливостей кожної з країн, де ці моделі застосовувалися.

Головін А. С. Права людини: інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України : [ювілейне видання] / А. С. Головін. — 2-ге вид., допов. та переробл. — К. : Логос, 2017. — 399 с.

У другому (ювілейному) виданні значну увагу автора приділено застосуванню методологічного інструментарію інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду України у процесі вирішення питань, віднесених до інших його повноважень.

У розділі книги «Захист прав людини і громадянина шляхом надання офіційного тлумачення Конституції та законів України як один з напрямів інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду України» викладено загальні теоретичні засади та аналіз практики 20-річної діяльності Суду щодо надання офіційного тлумачення Конституції та законів України.

Особливістю цього видання є й те, що матеріал подано виключно у контексті практики Конституційного Суду України, яка здійснювалася відповідно до його конституційних повноважень, встановлених Конституцією України до внесення змін у 2016 році, а також згідно з порядком його діяльності, встановленим Законом України «Про Конституційний Суд України» в редакції 1996 року та тогочасним Регламентом.

Книга є актуальною і корисною як із теоретичної та пізнавальної точок зору, так і в контексті правотворчої та правозастосовної діяльності.

Кваліфікаційний (адвокатський) іспит : навчальний посібник для осіб, які виявили бажання стати адвокатом : у 17 кн. / Вища школа адвокатури Національної асоціації адвокатів України [та ін.] ; за наук. ред. О. Д. Святоцького [та ін.]. — К. : Ін Юре, 2017. — Кн. 4 : Конституційне право / О. В. Батанов, Н. С. Наулік, М. М. Стефанчук. — 2017. — 152 с.

Видання є комплексним навчальним посібником, що присвячений питанням складання кваліфікаційного (адвокатського) іспиту. У цій книзі містяться орієнтовні відповіді на питання усного іспиту за напрямом «Конституційне право», що визначені у Програмі складання кваліфікаційного іспиту, затвердженій рішенням Ради адвокатів України.

Место и значение органа конституционного контроля в эффективном функционировании системы сдержек и противовесов между ветвями государственной власти : материалы междунар. конф. (9–10 июня 2016 г., Кыргызская Республика). — Бишкек, 2017. — 202 с. : ил.

Збірка матеріалів конференції містить доповіді учасників — суддів конституційних судів різних країн, які присвячені темі, актуальній для всіх демократичних країн — поділу державної влади на законодавчу, виконавчу і судову як фундамен-

тальної основи сучасного конституційного устрою і необхідної умови проти концентрації та зловживання владою; такий поділ є гарантією прав і свобод людини, правової держави і демократії.

Мірило правовладдя: Коментар. Глосарій. Rule of Law Checklist / Венеціанська Комісія, Рада Європи ; пер. з англ. С. Головатого. — К. : ВАІТЕ, 2017. — 163 с.

Принцип правовладдя закарбовано в правничих текстах — будь це рівень національних конституцій або рівень документів Ради Європи чи Європейського Союзу. Про правовладдя надто часто йдеться під час політичних дискусій, позаяк йому бракує чіткого визначення. Проте чи впроваджено його в об'єктивний, ретельний, прозорий та однаковий спосіб? Документ Венеціанської Комісії з контрольного переліку спрямовано на з'ясування означеної проблематики. Він містить докладні запитання щодо оцінювання того, якою мірою пошановується правовладдя в тій чи іншій країні. Таке оцінювання зводиться не лише до підрахування позитивних відповідей, а й надаватиме можливість скласти загальне враження про конкретну ситуацію, зосереджуючи увагу на поважанні найважливіших критеріїв правовладдя.

Політанський В. С. Право на інформацію як фундаментальне право людини : монографія / В. С. Політанський ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. — Х. : Право, 2017. — 206 с.

Монографію присвячено дослідженню процесу еволюції права на інформацію від його зародження як засобу боротьби за політичну свободу до набуття ним оновленого змісту в умовах формування інформаційного суспільства, що дає підстави розглядати його в контексті третього покоління прав людини. Вказано місце права на інформацію в системі прав людини залежно від: а) покоління прав людини; б) ступеня визначеності можливої поведінки й характеру державного забезпечення; в) механізму реалізації й характеру зобов'язань держави; г) кола носіїв прав людини; д) способів його здійснення. Визначено основні особливості закріплення та реалізації права на інформацію в Україні відповідно до стандартів відкритості, доступності та свободи обміну інформацією, закріплених у міжнародно-правових документах з прав людини. Здійснено порівняльно-правовий аналіз особливостей становлення, розвитку та здійснення права на інформацію у країнах сталої демократії (на прикладі Франції, ФРН, США) та в країнах, які стали на шлях демократичного розвитку (на прикладі Польщі, Чехії, Словаччини).

Селіванов А. О. Конституційне правосуддя в Україні (авторський спецкурс) : навч.-метод. посіб. / А. О. Селіванов ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. — Х. ; К. : Логос, 2017. — 91 с.

В основу авторського спецкурсу покладено науково-практичні дослідження багатогранного державно-правового явища — конституційного правосуддя. Його вивчення відповідає завданню магістерської програми — оволодіння знаннями про сучасний механізм конституційного контролю в контексті функціонування Конституційного Суду України і його процесуального права — конституційного судочинства, що є найбільш ефективною гарантією Конституції України. Україн-

ська модель конституційного правосуддя належить до європейського судочинства конституційної юстиції, що має суспільне значення у забезпеченні конституційного правопорядку в державі. Отже, метою цього спецкурсу є формування новітніх знань у студентів магістерського курсу про важливий державно-правовий інститут — конституційний контроль, що сприятиме підвищенню якості підготовки кваліфікованих фахівців права.

Теорія і практика конституціоналізму: український та зарубіжний досвід : матеріали Третьої наук.-практ. конф. (Львів, 19 травня 2017 р.) / Національний університет «Львівська політехніка», Навчально-науковий інститут права та психології, Кафедра конституційного та міжнародного права ; упоряд.: В. Б. Ковальчук. — Л., 2017. — 301 с.

У збірнику містяться тези виступів учасників Третьої науково-практичної конференції «Теорія і практика конституціоналізму: український та зарубіжний досвід» (19 травня 2017 року). Матеріали конференції присвячено висвітленню проблем сучасного конституціоналізму в контексті українського та зарубіжного досвіду. Особливу увагу зосереджено на питаннях проведення конституційної реформи в Україні.

СТАТТІ У ФАХОВИХ ВИДАННЯХ, НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Абламський С. Актуальні питання регламентації права на захист через призму конституційних змін / С. Абламський // Вісник Національної академії прокуратури України. — 2017. — № 2. — С. 88–94.

Досліджено сучасний стан регламентації правового інституту права на захист у кримінальному провадженні. Встановлено, що внесені до Конституції України зміни спричинили жваві дискусії серед учених і юристів-практиків. З'ясовано, що наразі законодавство так і не приведено у відповідність до нової редакції Основного Закону України. Висловлено власну позицію з дослідженого питання, унаслідок чого зроблено висновок про те, що немає жодного сенсу змінювати усталений термін «правова допомога» на «професійна правнича допомога».

Алексєєнко І. Проблеми розвитку інституту держави в умовах глобалізації / І. Алексєєнко // National law journal: theory and practice. — 2017. — № 1 (23). — С. 5–8.

Статтю присвячено дослідженню впливу процесів глобалізації на інститут держави і її суверенітет. Оцінюються перспективи інституту держави в умовах глобалізації, а також аналізуються наявні концептуальні погляди на долю держави в XXI столітті. Робиться висновок про те, що інститут держави потребує корекції в сенсі соціально-політичного й інституціонально-правового статусу, звуження функцій до найнеобхідніших задля подолання суперечностей з інтересами громадянського суспільства та міжнародного розвитку. Надано авторське розуміння того, як політична система має реагувати на зміни, зумовлені процесом глобалізації.

Байєр Д. Правове врегулювання попереднього ув'язнення та інших форм позбавлення волі в Німеччині з огляду на вимоги ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод / Д. Байєр // Вісник Верховного Суду України. — 2017. — № 5. — С. 12–15.

Публікація є текстом виступу судді Федерального верховного суду ФРН у відставці доктора Д. Байєра на міжнародній науковій конференції «Право на свободу та особисту недоторканність в Україні: перехід до верховенства права» і присвячена аналізу сучасної практики Європейського суду з прав людини стосовно статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також німецької практики правозастосування щодо попереднього ув'язнення.

Баранова О. А. Правові проблеми «електронної демократії» / О. А. Баранова // Інформація і право. — 2017. — № 1. — С. 28–38.

У статті досліджується перспективна форма демократії, яка базується на використанні інформаційних комп'ютерних технологій; обґрунтовуються дефініції базових термінів «інформаційне суспільство», «демократія», «електронна демократія»; аналізуються основні правові проблеми розвитку електронної демократії.

Баулін Ю. Принцип верховенства права у рішеннях Конституційного Суду України / Ю. Баулін // Вісник Конституційного Суду України. — 2017. — № 1. — С. 18–26.

У статті досліджується практика Конституційного Суду України з вирішення питань, пов'язаних із тлумаченням принципу верховенства права та його застосуванням органами державної влади України. Особливу увагу автор приділяє визначенню складових цього основоположного принципу функціонування вітчизняної правової системи та їх розумінню у контексті загальноновизнаних міжнародних стандартів у галузі права.

Баулін Ю. Принцип справедливості кримінального закону у практиці Конституційного Суду України / Ю. Баулін // Право України. — 2017. — № 2. — С. 14–22.

Статтю присвячено дослідженню практики Конституційного Суду України щодо розуміння змісту принципу справедливості як складової верховенства права. Особливу увагу автор приділяє дотриманню принципу справедливості кримінального закону в контексті реалізації заходів щодо адаптації кримінального вітчизняного законодавства до стандартів Європейського Союзу.

Берназюк І. М. Проблема класифікації стратегічних актів Президента України / І. М. Берназюк // Право та державне управління : зб. наук. пр. — 2017. — № 1 (26). — С. 11–17.

Статтю присвячено актуальним проблемам класифікації стратегічних актів Президента України. Проведено критичний аналіз різних видів актів ненормативного характеру, що приймаються главою держави; визначено форми, в яких приймаються відповідні акти; виявлено проблеми у сфері стратегічної правотворчості Президента України. На підставі проведеного аналізу розроблено класифікацію стратегічних актів глави держави.

Богів Т. М. Місце судового прецеденту та судової практики в системі джерел права України / Т. М. Богів // Міжнародний юридичний вісник: Актуальні проблеми сучасності (теорія та практика). — 2017. — № 1 (5). — С. 165–171.

У статті розглядаються проблемні питання включення судового прецеденту до джерел права України. Проаналізовано правову природу судового прецеденту і його вплив на суспільні відносини. Висловлюється думка, що окремі рішення Верховного Суду України і Конституційного Суду України мають розглядатися як судові прецеденти. На цій основі пропонується змінити науковий підхід до системи джерел права України.

Богініч О. Л. Принцип правозаконності в контексті прав людини: сучасні вимоги / О. Л. Богініч // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2017. — № 5. — С. 6–9.

Стаття присвячена принципу правозаконності як основній рушійній силі діяльності державних органів. Автор акцентує увагу на тому, що юридична практика, яка склалася, часто рухається в бік, протилежний задуму законодавця, зокрема, втіленому в Конституції України. На сьогодні в юридичній науці навіть постала теоретична проблема «конституціоналізації правопорядку», тобто приведення існуючих правовідносин у відповідність до Конституції України. Це серйозна комплексна проблема, яка потребує уваги як з боку законодавця, так і з боку правозастосовувачів.

Булкат М. С. До питання про формування ознак судової влади / М. І. Булкат // Судова апеляція. — 2017. — № 1. — С. 6–12.

Представлено результати теоретико-правового аналізу формування ознак судової влади, їх структури та змісту. Запропоновано авторський підхід, в основі якого положення про те, що зміст, структура та система ознак судової влади конкретної держави певного періоду формується на основі значень відповідних первинних (стосовно судової влади) категорій. Обґрунтовано, що такими категоріями є поняття «справедливість», «влада», «державна влада», «судова влада», «функції держави». Методологічною основою формування системи ознак судової влади запропоновано вважати теоретико-правові характеристики ознак первинних щодо судової влади понять, наприклад, системи ознак функцій держави.

Васильченко О. В шаге от применения института конституционной жалобы в Украине: «последние приготовления» / О. Васильченко // *Leges & vita*. — 2017. — № 3/2. — С. 18–20.

Верховная Рада Украины наконец приняла в целом закон о внесении изменений в Конституцию Украины в части правосудия, таким образом внедряя долгожданный институт конституционной жалобы в украинскую национальную правовую систему и открывая возможность обычным гражданам Украины обратиться в Конституционный Суд Украины. Но наряду с положительными изменениями есть некоторые вопросы, на которые стоит обратить внимание, пока механизм рассмотрения поданных жалоб не функционирует (в связи с процедурой принятия решения об их приемлемости и так далее).

Головатий С. Рада Європи і людські права / С. Головатий // Право України. — 2017. — № 4. — С. 9–25.

У рамках теми «Людські права в повоєнній Європі» висвітлено генезу Європейської Конвенції з людських прав 1950 року, її структуру як Європейського білля прав, її відмінність від Міжнародного білля прав, стадії розвитку Європейського Суду з людських прав, його призначення і завдання, головні здобутки в умовах розмаїття правничої думки та правничих культур на континенті, а також те, у чому полягає унікальність європейської системи захисту людських прав.

Горбатюк С. Є. Соціальна функція держави в контексті забезпечення соціогуманітарної безпеки / С. Є. Горбатюк // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія «Державне управління». — 2017. — № 1 (84). — С. 84–90.

У статті аналізуються історичні, філософські, соціологічні, правові, політичні, управлінські аспекти соціальної держави як суб'єкта забезпечення соціогуманітарної безпеки. Розкриваються теоретичні підходи до визначення сутності соціальної держави і соціальної функції держави, обґрунтовуються соціально-економічні й соціокультурні особливості розвитку соціальної функції держави в умовах трансформації поглядів на соціальні й гуманітарні потреби людини і суспільства.

Автором запропоновано визначення соціальної держави, конкретизовано соціальну функцію сучасної держави в контексті забезпечення соціогуманітарної безпеки. Обґрунтовано спрямування соціальної функції держави на реалізацію головних пріоритетів суспільного розвитку, на підставі чого сформульовано цільові настанови та основні завдання держави в контексті реалізації соціальної функції.

Гультай М. Засади вітчизняного конституціоналізму за козацької доби / М. Гультай // Вісник Конституційного Суду України. — 2017. — № 1. — С. 92–103.

У статті автор досліджує питання, пов'язані з виникненням та утвердженням у вітчизняному соціумі суспільно-політичного та правового явища конституціоналізму. Публікація присвячена аналізу принципів і засад врегулювання суспільних відносин в Україні за часів Козацької держави.

Гультай М. Захист прав і свобод людини і громадянина Конституційним Судом України / М. Гультай // Вісник Конституційного Суду України. — 2017. — № 3. — С. 43–57.

У статті розглядаються значення, роль і місце Конституційного Суду України в конституційному загальнодержавному механізмі захисту прав і свобод людини та громадянина. Аналізуються правові засади функціонування Конституційного Суду України як єдиного органу конституційної юрисдикції, що обумовлені правовою природою самої Конституції України як акта установчої влади Українського народу, визнанням державою основоположних, природних та невід'ємних прав і свобод людини, а також необхідністю забезпечення верховенства права та

Конституції України на всій території держави. Дається аналіз конституційно-правового механізму впровадження інституту конституційної скарги в Україні.

Гусаров К. В. Вплив конституційної скарги на остаточність судового рішення та вичерпання національних засобів юридичного захисту у цивільному процесі / К. В. Гусаров // Вісник Національної академії правових наук України. — 2017. — № 1 (88). — С. 120–129.

Статтю присвячено аналізу інституту конституційної скарги, запровадженої у Конституцію України Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» в частині впливу на остаточність судового рішення. Окрему увагу приділено співвідношенням вичерпання національних засобів юридичного захисту з конституційною скаргою в аспекті статті 35 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Проаналізовано зміст поняття остаточності судового рішення, який уперше закріплений у національному законодавстві в нормі статті 151¹ Конституції України в редакції вищевказаного Закону. Зроблено висновок, що подання заінтересованою особою конституційної скарги не можна розглядати як перепону для звернення до Європейського суду з прав людини.

Дорогих С. О. Напрями розвитку системи «електронного парламенту» в Україні / С. О. Дорогих // Інформація і право. — 2017. — № 1. — С. 68–73.

У статті розглядається модель «електронного парламенту» як системи, котра повинна не тільки являти собою внутрішню підсистему Верховної Ради України для забезпечення законодавчого процесу, а й бути піднята на вищий рівень, що включає побудову спільної системи в межах так званого «законодавчого трикутника» і залучення громадянського суспільства та фахового співтовариства до законотворчого процесу.

Зінченко О. В. Конституції Скандинавських країн: порівняльний аналіз / О. В. Зінченко // Вісник Національної академії правових наук України. — 2017. — № 1 (88). — С. 58–68.

Здійснено порівняльний аналіз конституцій змішаних правових систем, а саме Скандинавських країн. Виявлено властиві цим актам спільні особливості та відмінності, а також низку критеріїв, що обумовлюють належність правових систем означених країн до окремої правової сім'ї змішаного права: спільність історичного походження, території, правових джерел і методів їх тлумачення, загальна політика державного правового розвитку, розроблення загальних юридичних правил, здійснення заходів для подолання правових відмінностей. Особливу увагу спрямовано на специфіку державного устрою, функціонування державного апарату, ставлення держави до релігії.

Єпіфанов О. В. Теоретико-методологічні засади конституційно-правового регулювання охорони культурної спадщини / О. В. Єпіфанов // Судова апеляція. — 2017. — № 1. — С. 28–35.

Проаналізовано механізм реалізації конституційно-правових стандартів охорони культурної спадщини у правовій системі України. Систематизовано форми, методи та практичні аспекти регулювання охорони культурної спадщини у консти-

туційному праві. Наголошується, що ефективність захисту об'єктів культурної спадщини в цілому залежить від якості та змісту конституційно-правових стандартів у сфері культури, повноти їх реалізації в умовах конституційної модернізації та інтернаціоналізації загальних засад конституціоналізму в європейських державах.

Камінська Н. В. Проблеми виконання в Україні рішень Європейського суду з прав людини / Н. В. Камінська, Н. В. Косяк // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. — 2017. — № 1. — С. 250–261.

Проаналізовано особливості виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні. Висвітлено процес реалізації гарантій права громадян нашої держави на звернення до цього органу на підставі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Розглянуто способи забезпечення виконання рішень Європейського суду з прав людини, а також конституційні засади виконавчого провадження в Україні як гарантії захисту прав людини та громадянина, запропоновано можливі шляхи розв'язання проблем у зазначеній сфері.

Карпачова Н. Європейська конвенція з прав людини — фундамент формування захисту прав людини в Україні / Н. Карпачова // Право України. — 2017. — № 4. — С. 34–54.

У статті йдеться про процес приєднання України до одного з базових документів у галузі прав людини — Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Висвітлено діяльність Першого Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо приведення законодавства України та правозастосовної практики у відповідність до європейських стандартів, аналізується практика Європейського суду з прав людини щодо України. Новацією статті є аналіз системи постійних контрольних моніторингових органів Ради Європи щодо України. Розкриваються форми співпраці Омбудсмана України з Комісаром з прав людини та іншими органами Ради Європи.

Кіндрат Л. Р. Концептуальні засади та сутнісні характеристики демократії участі / Л. Р. Кіндрат // Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. Серія «Державне управління». — 2017. — № 1 (84). — С. 13–20.

У статті здійснюється спроба осмислити концептуальні засади демократії участі як особливої новітньої форми прямої демократії та процесу народовладдя в цілому. Автором виділено найсуттєвіші з них, а саме: участь в управлінні державою всіх дорослих громадян; орієнтація на принципи правління більшої у зв'язку з індивідуальними правами; захист людини; регулярне проведення вільних, справедливих, відкритих виборів. Ця форма найближча до ідеї про демократію як «правління народу» і вимагає широкої участі громадськості. Також у статті осмислюються ключові особливості явища демократії участі, історичні підстави його виникнення, переваги (іміджева, колективна мудрість, розбудова громади, розподіл відповідальності) та недоліки (відкритість дій влади, розмивання відповідальності, популізм, витрати часу та ресурсів), потенційний можливий вплив на публічне управління.

Козюбра М. Судова правотворчість: аномалія чи іманентна властивість правосуддя : [виступ на міжнар. конф. «Судова правотворчість у механізмі забезпечення принципу верховенства права в умовах реформування правосуддя» (24–25 листопада 2016 р.)] / М. Козюбра // Вісник Верховного Суду України. — 2017. — № 3 (199). — С. 8–13.

У доповіді на основі аналізу сучасних тенденцій у теоретичному і практичному осмисленні участі суддів у процесі правотворчості обґрунтовується висновок про те, що судова правотворчість — це іманентна властивість, яка хоч і має свої межі, проте вилученою з діяльності суду бути не може, оскільки закладена в самій природі правосуддя. У зв'язку з цим аналізуються основні причини та напрями судової правотворчості.

Крилова Д. С. Напрями розвитку прав людини в умовах глобалізації / Д. С. Крилова // Право та державне управління : зб. наук. пр. — 2017. — № 1 (26). — С. 5–10.

Статтю присвячено загальнотеоретичному аналізу напрямів розвитку прав людини в умовах глобалізації. Досліджено сучасне міжнародне та українське законодавство, а також стан захищеності прав людини в окремих країнах Європейського Союзу. Аналіз відповідних напрямів розвитку здійснено з позицій взаємозв'язку моральних і правових норм. Виявлено проблеми та перспективи розвитку правозахисної діяльності.

Крыжова О. Предпосылки и основные направления внедрения принципа верховенства права в юридическую практику Украины / О. Крыжова // Закон и жизнь. — 2017. — № 4/2. — С. 67–70.

В статье анализируются особенности правовой системы Украины, влияющие на внедрение верховенства права в правоприменительную практику. Проводится исследование таких предпосылок применения принципа верховенства права, как соотношение понятий верховенства права и верховенства закона, коллизии и пробелы в системе нормативно-правовых актов, легитимность права в целом и легитимность отдельных правовых норм. Выясняется роль политической элиты страны в построении эффективной модели реализации принципа верховенства права. Обоснована необходимость введения дополнительных образовательных, нравственных и возрастных цензов с целью повышения эффективности применения принципа верховенства права.

Ниязов Х. Право на информацию и свобода информации / Х. Ниязов // Legea și viața. — 2017. — № 2/2. — С. 84–88.

Европейская Конвенция рассматривает право на информацию в рамках свободы выражения мнения. В практике Европейского суда по правам человека право на получение и распространение информации рассматривается как отдельное полномочие на обладание правом свободы слова. Свобода информации рассматривается как составляющая свободы мысли и слова. Именно свобода слова определяет конституционный запрет на агрессивные средства манипулирования и формирования индивидуального и общественного мнения. Право на информацию является продолжением свободы печати. Свобода прессы также предусматривает обязан-

ность предоставляют заинтересованным лицам информацию о деятельности государственных и общественных организаций. Свобода информации охватывает систему всех прав и свобод граждан в сфере информатизации, в том числе на свободу слова, свободу печати и средств массовой информации, право на поиск, получение, разработку, хранение, распространение и передачу информации. Свобода мысли характеризует духовную свободу человека, его внутреннюю жизнь и, следовательно, не может быть предметом регулирования права. Автор считает, что право на информацию, свобода мысли и слова, мнения и информации являются независимыми правовыми категориями, которые не отождествляются, и никакая из них не выступает в качестве составного элемента другой.

Олійник В. С. Зміст конституційного права кожного на особисту недоторканність / В. С. Олійник // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2017. — № 1. — С. 27–31.

У статті досліджується право людини і громадянина на свободу від незаконних затримань, арештів та тримань під вартою. Аналізуються елементи змісту права на особисту недоторканність, на дії зобов'язаних суб'єктів, на користування суспільним благом недоторканності та на поновлення порушеного права і відшкодування спричинених збитків.

Онщенко Н. М. Гендерні права: «першорядність» чи «другорядність»? / Н. М. Онщенко // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2017. — № 1. — С. 22–26.

Стаття присвячена категорії «гендерна рівність». Авторка намагається виокремити три складові щодо розвитку гендерних прав: а) державну політику; б) задачі науки в цій площині; в) роль громадянського суспільства в означеній сфері. Окремий вектор пов'язаний з наголошенням необхідності опрацювання «рівності результатів» як особливої складової гендерної рівності.

Прилуцький С. Конституційна модернізація статусу суддів як шлях у подоланні корупційної залежності судової влади України / С. Прилуцький // Право України. — 2017. — № 1. — С. 12–21.

У статті аналізуються основні новації, які принесла конституційна реформа 2016 року щодо правового статусу суддів України, а також їх вплив на подальший розвиток судової влади в державі. Автор наголошує на тому, що системна та послідовна громадська оцінка кандидатів на суддівські посади, а також оцінка доброчесності вже діючих суддів — важливий шлях до зародження насправді незалежної судової влади в Україні.

Ранцоні К. Позбавлення свободи в контексті підпунктів «е» та «f» п. 1 ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод / К. Ранцоні // Вісник Верховного Суду України. — 2017. — № 5. — С. 8–11.

Публікація є текстом виступу судді Європейського суду з прав людини Карло Ранцоні на міжнародній науковій конференції «Право на свободу та особисту недоторканність в Україні: перехід до верховенства права», в якій він аналізує основні вимоги Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та

прецедентної практики Європейського суду з прав людини щодо двох конкретних аспектів прав на свободу й особисту недоторканність, закріплених у підпунктах «e» та «f» пункту 1 статті 5 Конвенції.

Сас С. В. Место и значение органа конституционного контроля в эффективном функционировании системы сдержек и противовесов между ветвями государственной власти / С. В. Сас // Место и значение органа конституционного контроля в эффективном функционировании системы сдержек и противовесов между ветвями государственной власти : материалы междунар. конф. (9–10 июня 2016 г., Кыргызская республика). — Бишкек, 2017. — С. 125–131.

Доповідь судді Конституційного Суду України Саса С. В. присвячено принципу поділу влади, який закріплено як основоположний принцип організації Української держави у статті 6 Конституції України і суть якого неодноразово відображалась у правових позиціях Конституційного Суду України. У доповіді наголошується, що Конституційний Суд України, як і еквівалентні органи в інших державах, відіграє особливу роль у забезпеченні необхідного балансу влади в державі, життєдіяльності механізму стримування і противаг в системі її поділу.

Сердюк Л. Р. Окремі питання нормативно-правового забезпечення впровадження електронного судочинства в Україні / Л. Р. Сердюк // Часопис цивільного і кримінального судочинства. — 2017. — № 1. — С. 169–179.

Досліджено особливості нормативно-правового забезпечення впровадження електронного судочинства у судовій системі України. Аргументовано, що головною метою запровадження електронного судочинства є підвищення ефективності судової системи та якості здійснення правосуддя, що вимагає цілісного підходу до вирішення як загальних проблем правового забезпечення цього інституту, так і суміжних проблем.

Скрипник А. Право на правову допомогу: трансформація в аспекті конституційно-правової реформи / А. Скрипник // Вісник Конституційного Суду України. — 2017. — № 1. — С. 27–39.

У статті досліджується право на правову допомогу, його трансформація у право на професійну правничу допомогу у зв'язку з конституційно-правовою реформою правосуддя, а також нововведена монополія адвокатів. Зокрема, звернуто увагу на міжнародні стандарти права на правову допомогу, досвід зарубіжних держав та моделі монополії адвокатів. За результатами дослідження зроблено висновок про ризик звуження права на правову допомогу у зв'язку з реформою правосуддя та запропоновано шляхи запобігання звуженню права.

Скрипнюк О. В. Судова влада і академічна наука / О. В. Скрипнюк // Часопис цивільного і кримінального судочинства. — 2017. — № 1. — С. 116–119.

Публікацію присвячено обговоренню доповіді директора Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, академіка НАН України Ю. С. Шемшученка

«Судова влада в Україні: сучасна доктрина, механізми та перспективи реалізації» на засіданні Президії НАН України 21 грудня 2016 року. Зокрема, було відзначено, що подальший розвиток України як демократичної, правової, соціальної держави пов'язаний із поглибленням конституційно-правової реформи, яка зумовлює необхідність належного наукового забезпечення дієвого механізму захисту прав і свобод особи для реалізації реформи судової влади в Україні.

Тупицький О. Еволюція індивідуального доступу до конституційного правосуддя: український досвід та загальноєвропейські тенденції : [доповідь, представлена на Міжнар. конф. «Еволюція конституційного контролю в Європі: здобуття уроків і нові виклики» (2–3 березня 2017 р., м. Кишиневу) / О. Тупицький // Вісник Конституційного Суду України. — 2017. — № 2. — С. 91–94.

У доповіді судді Конституційного Суду України О. Тупицького приділено увагу ряду актуальних питань, пов'язаних з основними тенденціями розвитку індивідуального доступу до конституційного правосуддя, зокрема у зв'язку із запровадженням інституту конституційної скарги в Україні.

Юрійчук І. Конституційна скарга та особливості реалізації права на правову допомогу в Україні / І. Юрійчук // Підприємництво, господарство і право. — 2017. — № 5. — С. 156–160.

У статті досліджується питання про правову природу інституту конституційної скарги в Україні, внесеного змінами до Конституції України, та іноземний досвід у її запровадженні. Розкриваються питання особливостей реалізації права на правову допомогу в конституційному провадженні з розгляду конституційних скарг та перспективи запровадження їх в українське законодавство.

Ярега Г. Критерії прийнятності (фільтри) конституційних скарг у європейських державах: порівняльно-правовий аналіз / Г. Ярега // Вісник Конституційного Суду України. — 2017. — № 1. — С. 49–61.

У статті проаналізовано особливості, що вирізняють конституційну скаргу в системі засобів та механізмів конституційної юрисдикції, визначено, які законодавчі критерії прийнятності (фільтри) конституційних скарг існують у зарубіжних країнах, здійснено аналіз фільтрів, які впливають із норм Конституції України, і тих, які пропонуються проектом нового Закону України про Конституційний Суд України. Також сформульовано науково обґрунтовані пропозиції щодо врегулювання суспільних відносин, пов'язаних із поданням конституційних скарг та їх розглядом органами конституційної юрисдикції.

До уваги шановних авторів!

«Вісник Конституційного Суду України» є друкованим органом Конституційного Суду України, який згідно з наказом МОН України від 7 жовтня 2015 року № 1021 включено до переліку наукових фахових видань.

У журналі висвітлюється діяльність Конституційного Суду України, публікуються наукові статті, повідомлення, рецензії, анотації, коментарі тощо.

Нагадуємо, що наукова стаття повинна бути актуальною, мати доктринальний характер із чітко окресленою проблематикою, містити наукові положення, розроблені особисто автором, висновки про наукове та практичне значення наукової розробки.

До статей додається: коротка анотація та ключові слова російською й англійською мовами, а також довідка про автора із зазначенням прізвища, імені та по батькові, вченого ступеня, вченого звання, місця роботи й посади, контактних телефонів, електронної пошти.

Обсяг наукової статті — 12–15 сторінок, наукового повідомлення — 5–7 сторінок друкованого тексту через півтора інтервалу (розмір шрифту — 14). Нумерація виносок — посторінкова.

Редакція залишає за собою право направляти наукові статті й повідомлення на рецензування, редагувати та скорочувати їх зміст, за погодженням з автором змінювати назву статті.

За достовірність фактів, статистичних даних та іншої інформації відповідальність несе автор. Подані матеріали редакція не повертає.

У разі передруку публікацій іншими виданнями посилання на «Вісник Конституційного Суду України» обов'язкове.

Запрошуємо до співпраці!

Матеріали для публікації
надсилайте на електронну пошту редакції
«Вісника Конституційного Суду України»:

court@ccu.gov.ua

або на адресу Конституційного Суду України:

01033, м. Київ, вул. Жилиняська 14

тел.: 0 (44) 238-11-54, 238-10-32

Завідувач
Редакційно-видавничого управління
Секретаріату
Конституційного Суду України
С. Сидоренко
тел.: 0 (44) 238-10-32

Відповідальний
секретар
К. Мольченко
тел.: 0 (44) 238-11-54
e-mail: court@ccu.gov.ua

Видавець

Видавничий Дім «Ін Юре»

Україна, 04107, Київ-107, вул. Багговутівська, 17-21
Тел./факс: 0 (44) 537-51-00
E-mail: peredplata.inyure@gmail.com
www.inyure.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції
Серія ДК № 2191 від 20.05.2005 р.

Над випуском працювали:

Пазенко О. С.,
Скринник Я. В.,
Печенюк Ю. О.,
Карташова О. Р.

Підписано до друку 27.07.2017.
Формат 70 x 100 ¹/₁₆. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 6,8. Обл.-вид. арк. 5,5.
Зам. № 150.
Наклад 200. Ціна договірна.

Віддруковано згідно з наданим оригінал-макетом

ТОВ «Наш Формат»

Україна, 04080, м. Київ, вул. Фрунзе, 86.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції
Серія ДК № 4540 від 07.05.2013 р.